

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ภาคผนวก ก

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือในการวิจัย

ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ และพิจารณาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เรื่อง
ประวัติศาสตร์ไทย สมัยสุโขทัย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ด้านเนื้อหา

- | | |
|--------------------------------|---|
| 1. อาจารย์ ดร.เรืองวิทย์ นนทภา | อาจารย์คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ |
| 2. อาจารย์สาโรจน์ สอาดเอี่ยม | อาจารย์คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ |
| 3. คุณครูอำไพภรณ์ จิตต์ระเปียบ | ครูวิทยฐานะชำนาญการพิเศษ โรงเรียนกาวิละวิทยาลัย |

ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ และพิจารณาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เรื่องประวัติศาสตร์
ไทย สมัยสุโขทัย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ด้านเทคโนโลยี

- | | |
|--------------------------------|---|
| 1. อาจารย์ ดร.เรืองวิทย์ นนทภา | อาจารย์คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ |
| 2. อาจารย์สาโรจน์ สอาดเอี่ยม | อาจารย์คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ |
| 3. คุณครูอำไพภรณ์ จิตต์ระเปียบ | ครูวิทยฐานะชำนาญการพิเศษ โรงเรียนกาวิละวิทยาลัย |

ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ และพิจารณาแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

- | | |
|--------------------------------|---|
| 1. อาจารย์ ดร.เรืองวิทย์ นนทภา | อาจารย์คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ |
| 2. อาจารย์สาโรจน์ สอาดเอี่ยม | อาจารย์คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ |
| 3. คุณครูอำไพภรณ์ จิตต์ระเปียบ | ครูวิทยฐานะชำนาญการพิเศษ โรงเรียนกาวิละวิทยาลัย |

ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ และพิจารณาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เรื่องประวัติศาสตร์
ไทย สมัยสุโขทัย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ด้านเครื่องมือแบบสอบถาม

- | | |
|--------------------------------|---|
| 1. อาจารย์ ดร.เรืองวิทย์ นนทภา | อาจารย์คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ |
| 2. อาจารย์สาโรจน์ สอาดเอี่ยม | อาจารย์คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ |
| 3. คุณครูอำไพภรณ์ จิตต์ระเปียบ | ครูวิทยฐานะชำนาญการพิเศษ โรงเรียนกาวิละวิทยาลัย |

ภาคผนวก ข

หนังสือเชิญผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ



ที่ ศธ. ๐๕๓๐๑.๐๖/ว. ๖๖๔

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
๒๐๒ ถนนสร้างเมือง อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๐๐๐

๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๑

เรื่อง ขอลาขออนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์อ่ำไพโรจน์ จิตระเบียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วยบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ให้ออกหมายให้ นายณัฐพล ทองสอน นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีและการสื่อสารการศึกษา ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การถอดบทเรียนคอมพิวเตอรืฯ ของ เรื่อง ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสุโขทัย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑" โดยมี รองศาสตราจารย์สมพงษ์ บุญเลิศ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พญวัน ร่วมแก้ว เป็นประธานและกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

บัณฑิตวิทยาลัย เห็นว่าท่าน เป็นผู้ประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดี โดยนักศึกษาได้ประสานกับท่านแล้ว บัณฑิตวิทยาลัยจึงขอความอนุเคราะห์จากท่านในการตรวจสอบและให้ความเห็นเกี่ยวกับเครื่องมือในการทำวิทยานิพนธ์ ดังเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อ โปรดพิจารณาและขอขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประสิทธิ์ วงศ์แพง)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย

โทรศัพท์/โทรสาร. ๐๕๓-๔๔๕๕๕๕



ที่ ศบ.๐๕๓๓.๐๖/ว. ๑๗๔

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
๒๐๒ ถนนช้างเผือก อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๓๐๐

๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ตาโรจน์ สอาดเยี่ยม

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วยบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ได้อนุมัติให้ นายณฐกร ทองสอน นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีและการสื่อสารการศึกษา ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เรื่องประวัติศาสตร์ไทย สมัยสุโขทัย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑" โดยมี รองศาสตราจารย์สมพงษ์ บุญเลิศ เป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.หนูม้วน ร่มแก้ว เป็นประธานและกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

บัณฑิตวิทยาลัย เห็นว่าท่านเป็นผู้มีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดี โดยนักศึกษาได้ประสานกับท่านแล้ว บัณฑิตวิทยาลัยจึงขอความอนุเคราะห์จากท่านในการตรวจสอบ และให้ความเห็นเกี่ยวกับเครื่องมือในการทำวิทยานิพนธ์ และเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาและขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยุทธ์ วงศ์เป่ง)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย



ที่ ศธ. ๐๕๓๓.๐๖/ว. ๖๗๔

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
๒๐๒ ถนนช้างเผือก อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๓๐๐

๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๑

เรื่อง ขอกความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ ดร.เรืองวิทย์ นนทกา

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วยบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ได้อนุมัติให้ นายอ.ฐ. ทงสอน นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีและกา. ใ้เอกสารศึกษา ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เรื่อง ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสุโขทัย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑" โดยมีรองศาสตราจารย์สมพงษ์ บุญเลิศ และ ร.อ.สุวิมล ศราจารย์ คร.บุญวัน ร่วมแก้ เป็นประธานและกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

บัณฑิตวิทยาลัย เห็นว่าท่านเป็นผู้มีประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดี โดยนักศึกษาได้ประสานกับท่านแล้ว บัณฑิตวิทยาลัยจึงใคร่ขอ ความอนุเคราะห์จากท่านในการตรวจสอบ และให้ความเห็นเกี่ยวกับเครื่องมือในการทำวิทยานิพนธ์ ๑ ชุด เอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา และขอขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยุทธ์ วงศ์แปง)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย

โทรศัพท์ โทร. ๐๕๓-๗๕๕๕๕๕

ภาคผนวก ก

รายละเอียดเนื้อหาที่ใช้ในการสร้างบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เรื่อง ประวัติศาสตร์
ไทย สมัยสุโขทัย ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1

มาตรฐาน ส 4.3

เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความภาคภูมิใจและดำรง
ความเป็นไทย

มาตรฐานการเรียนรู้

1. รู้และเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการของเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคม
ศิลปวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศของประเทศไทย ในดินแดนประเทศไทยตั้งแต่อดีตถึง
ปัจจุบันและเกิดความภูมิใจในความเป็นไทย

2. คิดวิเคราะห์ปัจจัยพื้นฐานและผลกระทบจากภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์
ภูมิปัญญา ของมนุษย์ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

3. วิเคราะห์เปรียบเทียบผลงานของบุคคลสำคัญทั้งในประเทศและต่างประเทศที่มี
ผลกระทบ ต่อเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ชาติไทยเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต
สาระสำคัญ

การศึกษาเรื่องพัฒนาการต่างๆ ในสังคมไทยสมัยสุโขทัยนั้น เป็นเรื่องที่สำคัญในอันดับ
ต่อมาของการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยเลยทีเดียว เนื่องจากเมื่อเราทราบถึงลักษณะทางกายภาพ
ลักษณะภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศของ สุโขทัยแล้วต่อมาถึงศึกษาเรื่องของทางการเมืองการ
ปกครอง สังคมวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งจะเป็นตัวชี้วัดได้ว่าคน
ไทย สมัยสุโขทัยมีความคิดอย่างไร จะได้นำไปศึกษาในเรื่องของวิวัฒนาการของมนุษย์ได้อย่างมี
ความเข้าใจมากขึ้น

ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

ด้านความรู้

1. นักเรียนรู้และเข้าใจพัฒนาการทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม
ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้อย่างถูกต้อง

2. มีความสามารถในการวิเคราะห์ถึงกระบวนการคิด และวิถีชีวิตของคนไทยในสมัย
สุโขทัย

ด้านทักษะ/กระบวนการ

1. มีความสามารถในการวิเคราะห์/อธิบายพัฒนาการทางด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
2. มีความสามารถในการวิเคราะห์ถึงกระบวนการคิด และวิถีชีวิตของคนไทยในสมัยสุโขทัย

ด้านคุณลักษณะ

1. สามารถอธิบายพัฒนาการทางด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้อย่างถูกต้องและมีความเชื่อมั่นในตนเอง
2. สามารถอธิบายถึงกระบวนการคิด และวิถีชีวิตของคนไทยในสมัยสุโขทัยได้
3. ตระหนักและเห็นคุณค่า มีเจตคติที่ดีต่อวิชาประวัติศาสตร์

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. บอกหลักฐานทางประวัติศาสตร์สุโขทัยและอธิบายเกี่ยวกับกา สถาปนาอาณาจักร และพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ของสมัยสุโขทัยได้
2. อธิบายพัฒนาการทางการเมือง การปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและเศรษฐกิจของอาณาจักรสุโขทัยได้
3. อธิบายเกี่ยวกับสังคม ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทยสมัยสุโขทัยได้
4. เห็นความสำคัญของอาณาจักรสุโขทัย

เนื้อหาสาระการเรียนรู้ เรื่อง สมัยสุโขทัย รายวิชา ประวัติศาสตร์ ประกอบไปด้วย
สาระการเรียนรู้ 7 เรื่องดังนี้

1. หลักฐานทางประวัติศาสตร์สุโขทัย
2. การสถาปนาอาณาจักรสุโขทัย
3. พระมหากษัตริย์แห่งอาณาจักรไทย
4. การปกครองราชธานีและเมืองลูกหลวง
5. เศรษฐกิจ
6. สังคม
7. ศิลปะและวัฒนธรรม

รายละเอียดสาระการเรียนรู้เรื่อง การนับศักราชและการแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์
ไทยและสากล รายวิชา ประวัติศาสตร์ ประกอบไปด้วยสาระการเรียนรู้ ดังนี้

หลักฐานประวัติศาสตร์สุโขทัย

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่นักประวัติศาสตร์ใช้ในการศึกษาเรื่องราวของอาณาจักรสุโขทัย มีทั้งหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร และหลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่มีจำนวนไม่มากนัก เพราะชำรุดสูญหายไปเสียมากหลักฐานประวัติศาสตร์สุโขทัยที่ใช้กันมาก ได้แก่

1. ศิลาจารึก เป็นหลักฐานสำคัญที่สุดที่ใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์สุโขทัย เช่น จารึกหลักที่ 1 ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช กล่าวถึงพระราชประวัติพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เหตุการณ์สำคัญและขนบธรรมเนียมประเพณีของสุโขทัย จารึกหลักที่ 38 ศิลาจารึกกษัตริย์บาลัญชะโยรา ว่าด้วยกฎหมายที่ใช้ในสุโขทัย จารึกหลักที่ 45 ศิลาจารึกภาษาไทย พ.ศ. 1935 กล่าวถึงการกระทำสัตย์สาบานเป็นไมตรีกันระหว่างปู่พระยาและหลานพระยา ซึ่งหมายถึงกษัตริย์บ้านและกษัตริย์สุโขทัย เป็นต้น

2. พระราชพงสาวดารและตำนาน

2.1 พระราชพงสาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐ พราชพงสาวดารฉบับนี้หลวงประเสริฐอักษรนิติ์ เป็นผู้พบและนำมาถวายสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เป็นพระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยา (กรุงเก่า) ที่นักประวัติศาสตร์ยอมรับจะเชื่อถือมากกว่าฉบับอื่นๆ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสุโขทัยไว้หลายตอน เช่น พระมหาธรรมราชาที่ 1 ยอมแพ้กองทัพอยุธยาใน พ.ศ. 1921 พระมหาธรรมราชาที่ 3 (ไสลือไทย) สวรรคต พ.ศ. 1962 เป็นต้น

2.2 พงสาวดารโยนก พระยาประจำเมืองน่าน (แหม่ม บุนนาค) เขียนขึ้นโดยรวบรวมจากตำนานต่างๆ ทางภาคเหนือ แต่ไม่ได้ชำระให้สอดคล้องกัน

2.3 พงสาวดารเมืองน่าน เจ้าผู้ครองเมืองน่านให้แต่งชำระในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

2.4 ตำนาน เช่น ชินกาลมณีปกรณ์ ตำนานมูลศาสนา ตำนานพระพุทธสิหิงค์

3. จดหมายเหตุ กิจการนอกเขตของจีน เช่น หยวนสือ ซึ่งบันทึกในสมัยราชวงศ์หยวน กล่าวถึงประเทศเขิน (สุโขทัย) และระบุว่าพ่อขุนรามคำแหงมหาราชสวรรคตใน พ.ศ. 18414

4. วรรณกรรมเรื่องตะกุ่มกิดา หรือ ไตรภูมิกิดา หรือไตรภูมิพระร่วง เป็นพระราชนิพนธ์ของพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไทย) แต่ต้นฉบับเดิมสาบสูญไป มีผู้คัดลอกขึ้นใหม่ในสมัยธนบุรี วรรณกรรมเรื่องนี้แสดงถึงพระปรีชาสามารถของพระมหาธรรมราชาที่ 1 ในด้านศาสนา และสะท้อนถึงการศึกษาและอบรมศีลธรรมในสมัยนั้น

5. หลักฐานทางโบราณคดี ได้แก่ โบราณสถานและโบราณวัตถุต่างๆ ที่ขุดค้นพบ เช่น โบสถ์ วิหาร เมืองโบราณ ร่องรอยชุมชนโบราณสมัยสุโขทัย

6. สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม

6.1 สถาปัตยกรรม เช่น เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ หรือทรงดอกบัวตูมที่วัดมหาธาตุ กลางเมืองสุโขทัยเก่า และเจดีย์องค์กลางที่วัดเจดีย์เจ็ดแถว แถวเมืองศรีสัชนาลัย

6.2 ประติมากรรม เช่น พระพุทธชินราช วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก พระพุทธรูปปางลีลา ซึ่งนำมาไว้ที่ระเบียงวัดเบญจมบพิตร กรุงเทพฯ

6.3 จิตรกรรม เช่น ภาพเขียนที่วัดเจดีย์เจ็ดแถว เมืองศรีสัชนาลัย ภาพจำหลักลายเส้นบนแผ่นหินชนวน ที่วัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย

7. หลักฐานประเภทโสตทัศน ได้แก่ ภาพถ่ายทางอากาศ ช่วยให้เข้าใจลักษณะของชุมชน ความเติบโตของชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน และภาพจากดาวเทียม ช่วยทำให้กำหนดแหล่งโบราณคดีทั้งบนดินและที่อยู่ใต้ดินได้แม่นยำยิ่งขึ้น

การสถาปนาอาณาจักรสุโขทัย

ระหว่างกลางพุทธศตวรรษที่ 18 อาณาจักรเขมรเป็นศูนย์กลางอำนาจของภูมิภาคที่เป็นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปัจจุบัน อาณาจักรเขมรตั้งอยู่ในบริเวณที่เรากลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่างมีเมืองพระนคร (ปัจจุบันเรียกว่า เสียมราฐ) เป็นเมืองหลวง ได้ขยายอำนาจเข้ามาทั้งทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ ภาคตะวันออก และที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในภาคกลางของดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน เขมรได้เมืองละโว้ (ลพบุรี) ไว้เป็นเมืองหน้าด่านด้านตะวันตกของเขมร แต่เมื่อสิ้นรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (ครองราชย์ พ.ศ. 1725 – 1762) แล้วอาณาจักรเขมรเสื่อมอำนาจลง คนไทยกลุ่มต่างๆรวมทั้งคนไทยที่สุโขทัยจึงต่างพยายามตั้งตนเป็นอิสระ

การขับไล่เขมรและการตั้งราชวงศ์พระร่วง

เรื่องราวของการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัย ปรากฏอยู่ในจารึกหลักที่ 2 ศิลาจารึกวัดศรีชุมจังหวัดสุโขทัยสรุปความได้ว่า

ก่อนการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัย เมืองสุโขทัยซึ่งรวมเมืองศรีสัชนาลัยไว้ด้วย มีพ่อขุนศรีนาวนำถุม เป็นเจ้าเมืองปกครอง พระโอรสของพ่อขุนศรีนาวนำถุมพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า พ่อขุนผาเมืองเป็นเจ้าเมืองราด ได้อภิเษกสมรสกับ นางสุขธรรมาเทวี พระธิดาของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 กษัตริย์เขมร และเมื่อพระราชทานพระแสงขรรค์ชัยศรีซึ่งเป็นเครื่องแสดงอำนาจอาญาสิทธิ์ กับได้พระราชทานนามแก่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ว่า กมรเตงอัญศรีอินทรบดินทราทิตย์

เมื่อพ่อขุนศรีนาวนำถุมสิ้นพระชนม์ลง ขอมสบาดโขลญลำพง ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นข้าหลวงหรือเจ้าหน้าที่เขมร ได้เข้ายึดครองสุโขทัยไว้ พ่อขุนผาเมือง เจ้าเมืองราด จึงร่วมมือกับพ่อขุนบางกลางหาวผู้เป็นพระสหาย นำกำลังคนไทยสู้รบขับไล่ขอมสบาดโขลญลำพงได้ พ่อขุนผา

เมืองอภัยเภทพ่อบุณบางกลางหาเป็นกษัตริย์สุโขทัย พระราชทานพระแสงขรรค์ชัยศรีอาญาสิทธิ
และพระนามที่ได้รับจากกษัตริย์เขมร ให้แก่พ่อบุณบางกลางหา

พ่อบุณบางกลางหาขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. 1792 ทรงพระนามว่า พ่อบุณศรีอินทราทิตย์
ทรงเป็นต้นราชวงศ์พระร่วง

ปัจจัยที่เอื้อต่อการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัย

ปัจจัยที่เอื้อต่อการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัย มี 2 ด้าน คือ ปัจจัยภายใน และปัจจัย
ภายนอก

ปัจจัยภายใน

1. มีผู้นำที่เข้มแข็ง ในสมัยนั้นผู้นำคนไทยที่กล้าหาญ มีสติปัญญาเฉียบแหลมและ
รอบคอบ 2 คน ซึ่งเป็นสหายนกัน ได้แก่ พ่อบุณผาเมือง เจ้าเมืองราด และพ่อบุณบางกลางหาได้
ร่วมกันรวบรวมคนไทย และนำกำลังเข้าต่อสู้กับเขมร การที่คนไทยมีผู้นำที่เข้มแข็งมีความสามารถ
ทำให้มีขวัญและกำลังใจดี มีความเชื่อมั่นว่าจะเอาชนะเขมรได้ จึงได้ผนึกกำลังกันต่อสู้อย่างเต็มที่

2. รักความเป็นอิสระ คนไทยมีนิสัยรักอิสระไม่ชอบให้ผู้อื่นมาบังคับข่มขู่ ดังนั้นเมื่อ
พ่อบุณบางกลางหา และพ่อบุณผาเมืองได้ร่วมมือกันขับไล่เขมรเพื่อให้คนไทยได้รับอิสรภาพ จึง
ได้รับความร่วมมือร่วมใจจากชาวไทยทุกคนด้วยดี

3. สุโขทัยอยู่ในทำเลที่เหมาะสม เมืองสุโขทัยตั้งอยู่บนที่ลาดมาบรรจบกับที่ราบอยู่ไม่ไกล
จากแม่น้ำยมมากนัก พื้นดินมีความอุดมสมบูรณ์เพียงพอจะทำการเกษตรได้ และอยู่ในบริเวณที่
เป็นชุมทางคมนาคมติดต่อกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ จึงมีผู้คนมากพอสมควร และยังอยู่ที่ห่างไกลจาก
ศูนย์อำนาจทางการเมืองขณะนั้น คือเมืองพระนครของเขมร มากกว่าแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา
ตอนล่าง สุโขทัยจึงมีโอกาสเป็นอิสระจากเขมร ได้ก่อนกลุ่มคนไทยในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง

ปัจจัยภายนอก

ปัจจัยภายนอกที่เอื้อต่อการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัย ได้แก่ การเสื่อมอำนาจของเขมร
ซึ่งมีมูลเหตุที่สำคัญ คือ ความสูญเสียจากการทำสงครามยืดเยื้อกับอาณาจักรจัมปาและอาณาจักร
ไคยเวียด และความสิ้นเปลืองจากการทุ่มเทสร้างเทวสถานขนาดใหญ่และสร้างสาธารณูปโภคต่างๆ

พระมหากษัตริย์แห่งอาณาจักรสุโขทัย

พระมหากษัตริย์แห่งอาณาจักรสุโขทัย เป็นกษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงมีจำนวน 9 พระองค์
ดังนี้

1. พ่อบุณศรีอินทราทิตย์ ขึ้นครองราชย์ พ.ศ. 1792 ปีสิ้นสุดรัชสมัยไปปรากฏ มีพระนาม
เดิมว่า พ่อบุณบางกลางหา ได้ร่วมมือกับพ่อบุณผาเมือง เจ้าเมืองราด รวมกำลังคนไทยทำสงคราม

ขับไล่เขมรที่ปกครองสุโขทัย พ่อขุนบางกลางหาวได้เสวยราชย์ครองกรุงสุโขทัย ทรงพระนามว่า พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ เป็นต้นราชวงศ์พระร่วง

พ่อขุนศรีอินทราทิตย์มีพระมเหสี ชื่อ นางเลียง มีพระราชโอรสพระราชธิดารวม 5 องค์ พระราชโอรสองค์ใหญ่สิ้นพระชนม์แต่ยังเยาว์ พระราชโอรสองค์ที่ 2 คือ พ่อขุนบานเมือง องค์ที่ 3 คือ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ส่วนพระราชธิดา 2 องค์ไม่ปรากฏพระนาม

ภายหลังจากขึ้นครองราชย์ล้วนทรงทำสงครามหลายครั้ง ทั้งเพื่อขยายอาณาเขตและเพื่อป้องกันอาณาจักรสงครามครั้งสำคัญ คือ สงครามครั้งที่พ่อขุนสามชนเจ้าเมืองฉอด (อยู่ริมแม่น้ำเมย) ยกทัพมาตีเมืองตากของสุโขทัย สงครามครั้งนี้พระราชโอรสองค์เล็กเสด็จออกรบด้วยและชนช้างชนะขุนสามชนชัยชนะครั้งนี้ทำให้พระโอรสองค์เล็กมีชื่อเสียงเลื่องลือไปทั่ว

2. พ่อขุนบานเมือง ไม่ปรากฏปีขึ้นครองราชย์ สิ้นสุตราชสมัย พ.ศ. 1822 ในรัชสมัยของพระองค์ พระอนุชา คือ พระรามคำแหง เป็นกำลังสำคัญในการขยายอำนาจและป้องกันอาณาจักร

3. พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ครองราชย์ พ.ศ. 1822 – 1841 (19 ปี) เป็นพระราชโอรสของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ และเป็นพระอนุชาของพ่อขุนบานเมือง มีพระนามเดิมว่า พระราม ได้แสดงความกล้าหาญในการรบมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ กล่าวคือ ขณะมีพระชนมายุ 19 พรรษา ได้ไปช่วยพระราชบิดาในการรบกับขุนสามชน เจ้าเมืองฉอด ทรงชนช้างชนะขุนสามชน จึงได้รับพระราชทานนาม พระรามคำแหง จากพระราชบิดาเป็นบำเหน็จ ต่อมาในรัชสมัยพ่อขุนบานเมืองซึ่งเป็นพระเชษฐา ได้ทรงช่วยทำสงครามขยายอาณาเขต

นอกจากเป็นนักรบที่เก่งกล้าสามารถแล้ว พ่อขุนรามคำแหงมหาราชยังทรงเป็นผู้รู้บุญรู้ธรรมจึงเป็นที่ยอมรับ ในการเป็นผู้นำจากบ้านเมืองต่างๆ รัชสมัยของพระองค์เป็นสมัยที่อาณาจักรสุโขทัยมีความเป็นปึกแผ่นและเจริญรุ่งเรืองมาก

พระราชกรณียกิจที่สำคัญของพระองค์ ได้แก่

1.) การขยายอาณาเขต ทรงขยายอาณาเขตของอาณาจักรสุโขทัยออกไปกว้างขวางยิ่งกว่า รัชสมัยใดๆ เมืองที่เข้ามาอยู่ในอำนาจมีทั้งเมืองที่ยอมอ่อนน้อมเองเพราะเกรงพระบารมี และเมืองที่ทรงยกกำลังไปปราบปราม จารึกหลักที่ 1 ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ด้านที่ 4 กล่าวว่า ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช มีเมืองกว้างขวางหลาย และบอกอาณาเขตไว้ดังนี้

ทิศตะวันออก ครอบคลุมเมืองสระหลวง (พิษณุโลกฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน) เมืองสองแคว (พิษณุโลกฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่าน) รวมทั้งเมืองเวียงจันทน์และเมืองเวียงคำ ซึ่งอยู่อีกฟากหนึ่งของแม่น้ำโขง

ทิศใต้ ครอบคลุมเมืองคนที (ปัจจุบันคือตำบลคนทีในจังหวัดกำแพงเพชร) เมืองพระบาง(นครสวรรค์) เมืองแพรก(อยู่ในจังหวัดชัยนาท) เมืองสุพรรณภูมิ (อยู่ในจังหวัดสุพรรณบุรี) เมืองราชบุรี เมืองเพชรบุรี เมืองศรีธรรมราช(นครศรีธรรมราช) ไปจนถึง ผังมหาสมุทร

ทิศตะวันออก ครอบคลุมเมืองฉอด (อยู่ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก) เมืองหงสาวดี ถึงชายฝั่งทะเล

ทิศเหนือ ครอบคลุมเมืองแพด (แพร่) เมืองน่าน (อยู่ระหว่างแพร่กับน่าน) เมืองพลัว (เปว) และข้ามแม่น้ำโขงไปได้เมืองขวา (หลวงพระบาง)

2.การประดิษฐ์ตัวอักษรไทย ใน พ.ศ. 1826 ทรงประดิษฐ์ลายสือไทย ขึ้นใช้ ทำให้ไทยมีตัวหนังสือเป็นของตนเอง

3.การส่งเสริมการค้า ทรงให้ยกเลิกการเก็บผ่านด่าน ทำให้การค้าขายไป-มาโดยสะดวก และทรงส่งเสริมการค้าขายกับดินแดนที่อยู่ใกล้เคียง

4.การทำนุบำรุงศาสนา ทรงให้นิมนต์พระสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทแบบลังกาวงศ์ จากเมืองนครศรีธรรมราชมาเป็นพระสังฆราช เพื่อปรับปรุงการศึกษาของคณะสงฆ์ให้ดีขึ้น ทรงให้สร้างพระแท่นมณีกลีลาบาตรไว้กลางดงตาล เพื่อใช้เป็นที่พักสำหรับพระเถระชั้นนั่งแสดงธรรมอบรมสั่งสอนประชาชนทุกวันทุกอุโบสถ

5.การรับฟังความคิดเห็นของประชาชน ทรงใช้เวรปกครองแบบพ่อปกครองลูก ดูแลทุกข์สุขของประชาชนอย่างใกล้ชิด ทรงให้แขวนกระดิ่งไว้หน้าประตูวัง ประชาชน ที่ถูกตัดสินคดีที่ไม่เป็นธรรม หรือได้รับความเดือดร้อนต่างๆ ไปตีกระดิ่ง เพื่อเข้าเฝ้าถวายฎีกาหรือกราบทูลเรื่องราวได้

6.การดำเนินนโยบายต่างประเทศ ทรงรักษาความเป็นมิตรกับอาณาจักรล้านนาและแคว้นพะเยาได้ตลอด ทรงดำเนินนโยบายไมตรีกับจีน ซึ่งเป็นมหาอำนาจ ทรงอุปการะเกื้อกูลเมืองที่มาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภารหลายม่อนน้อยแต่โดยดี และทรงอุปถัมภ์ผู้ที่เข้ามาสวามิภักดิ์ เช่น มะกะโท ซึ่งภายหลังได้เป็นอัคริย์มอญ

พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ ทรงปกครองบ้านเมืองให้มีความสงบเรียบร้อย ปราศจากศัตรูทั้งศัตรูภายในและศัตรูภายนอก ประชาชนอยู่เป็นสุขทั่วกันและทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจอันเป็นคุณมหาศาลแก่ชนชาติไทย ในภายหลังจึงมีการยกย่องพระองค์ว่าเป็น มหาราช พระองค์หนึ่ง

หลังจากพ่อขุนรามคำแหงมหาราชสวรรคตใน พ.ศ. 1841 แล้ว อาณาจักรสุโขทัยแตกเป็นเสี่ยงๆ และมีขนาดเล็กลงตามเดิม เพราะบ้านเมืองที่เคยอยู่ในอำนาจต่างตั้งตัวเป็นอิสระ

4. พระยาเลอไทย ขึ้นครองราชย์ พ.ศ. 1841 ปีสิ้นสุดรัชสมัยไม่ปรากฏ เป็นพระโอรสของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เสวยราชย์ต่อพระราชบิดา เมื่อสวรรคตแล้วราชสมบัติตกแก่พระยาจ๋วนำถม

5. พระยาจ๋วนำถม ไม่ปรากฏปีที่ขึ้นครองราชย์ สิ้นสุดสมัยรัชสมัย พ.ศ. 1890 เสวยราชย์ต่อพระราชโอรสของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช

ในพ.ศ. 1890 เกิดเหตุการณ์ยุ่งยากขึ้นในกรุงสุโขทัย สันนิษฐานว่าเหตุการณ์จะเกิดหลังพระยาจ๋วนำถมสวรรคตแล้ว อาจจะมีผู้ที่ไม่สมควรเป็นกษัตริย์ได้ตั้งตนขึ้นเป็นกษัตริย์ พระยาเลอไทยจึงยกกองทัพจากศรีสัชนาลัยมาปราบปราม

6. พระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไทย) ขึ้นครองราชย์ พ.ศ. 1890 สิ้นสุดรัชสมัยระหว่าง พ.ศ. 1911 – 1916 เป็นพระราชโอรสของพระยาเลอไทย มีพระนามเดิมว่า พระยาเลอไทย ก่อนขึ้นครองราชย์ทรงครองเมืองศรีสัชนาลัย ใน พ.ศ. 1890 ทรงยกทัพมารบและปราบปราม จักรูที่กรุงสุโขทัยแล้วปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์

พระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไทย) ทรงเป็นนักปราชญ์รอบรู้ทั้งด้านศิลปกรรม ศาสนา อักษรศาสตร์ และด้านอื่นๆ ทรงรวบรวมอาณาจักรสุโขทัยให้เป็นปึกแผ่นขึ้นอีกครั้งหนึ่ง แม้อาณาเขตจะไม่ใหญ่โตเท่ากับสมัยพ่อขุนรามคำแหงก็ตาม

พระราชกรณียกิจที่สำคัญของพระองค์มีดังนี้

1.) การขยายอาณาเขต ทรงขยายอาณาเขตออกไปได้เกือบครึ่งหนึ่งของสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช จารึกหลักที่ 8 ศิลาจารึกเขาลาขวนภู จังหวัดสุโขทัย กล่าวถึงอาณาเขตจักรสุโขทัยสมัยพระธรรมราชาที่ 1 ไว้ดังนี้

ทิศตะวันออก ครอบคลุมเมืองสระหลวง เมืองสองแคว (พิษณุโลก) เมืองลุมบาจาย (หล่มเก่า) เมืองสะคำ (สคา) เมือง... (อยู่ในจังหวัดอุดรดิตถ์)

ทิศใต้ ครอบคลุมเมืองปากยม (พิจิตร) เมืองซากังราว (กำแพงเพชร) เมืองสุพรรณภาว เมืองนครพระชุม เมืองพระ... (ทั้ง 3 เมืองนี้อยู่ในจังหวัดกำแพงเพชร) และเมืองพระบาง (นครสวรรค์)

ทิศตะวันตก ครอบคลุมเมืองเชียงทอง (ตาก)

ทิศเหนือ ครอบคลุมเมืองแพร่ เมืองน่าน เมืองพลัว (ปัว)

2.) การปกครอง ทรงปกครองประชาชนในฐานะ ธรรมราชา หรือ พระราชาผู้ทรงธรรม โดยนำหลักทศพิธราชธรรม ในพระพุทธศาสนามาเป็นหลักในการปกครอง นับได้ว่าพระองค์ทรงเป็นต้นแบบของกษัตริย์ในคตินิยมราชา ที่ปกครองอาณาจักรด้วย ธรรมานุภาพ มากกว่าเดชานุภาพ

3.) การทำนุบำรุงศาสนา ทรงศรัทธาในพระพุทธศาสนามาก ถึงกับออกผนวช 1 พรรษา ระหว่างครองราชย์ โดยอาราธนาพระสังฆราชจากเมืองนครพินของมอณาเป็นพระอุปัชฌาย์ ทรงส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างเต็มที่ จนสุโขทัยกลายเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา มีการส่งพระสงฆ์ที่ได้รับการศึกษาจากสำนักเรียนเมืองนครพิน ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทแบบลังกาวงศ์ในรัฐใกล้เคียง เช่น ล้านนา ล้านช้าง น่าน อุรุยา เป็นต้น และทรงสร้างถาวรวัตถุต่างๆ จำนวนมาก เช่น สร้างพระพุทธบาทที่จำลองแบบมาจากลังกาไว้บนยอดเขาของทุกเมืองที่ทรงได้ สร้างสถูปประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุไว้ที่เมืองนครชุม (นครพระชุม) ปลุกปั้นพระศรีมหาโพธิ์ สร้างพระพุทธรูปทอง เป็นต้น

4.) การสร้างวรรณกรรม ทรงมีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎกเป็นอย่างดี ใน พ.ศ. 1888 ก่อนขึ้นครองราชย์ ได้ทรงนิพนธ์เรื่อง ไตรภูมิพระร่วง ซึ่งเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเล่มแรกของไทย

5.) การส่งเสริมเศรษฐกิจ ทรงให้สร้างเหมืองสำหรับนำน้ำไปใช้ในการเพาะปลูก ตั้งแต่เมืองสองแควมาถึงกรุงสุโขทัย

6.) การปรับปรุงการเขียนหนังสือไทย ทรงปรับปรุงการเขียนสระจากที่วางสระไว้แนวเดียวกับพยัญชนะตามแบบพ่อขุนรามคำแหงมหาราชมาเป็นแนวสระไว้ข้างหน้า ข้างหลัง ข้างบน และข้างล่าง พยัญชนะ ลักษณะเดียวกับที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน

ในรัชสมัยนี้มีการสถาปนาอาณาจักรของไทยอีกกลุ่มหนึ่ง ขึ้นในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง เมื่อ พ.ศ. 1893 โดยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) อาณาจักรใหม่นี้มีความเข้มแข็ง และต่อมากลายเป็นคู่แข่งทางการเมืองที่สำคัญของอาณาจักรสุโขทัย ปรากฏหลักฐานจากตำนานว่าสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ตั้งอาณาจักรอยุธยาได้ไม่นานนักก็ยกทัพมายึดเมืองชัยนาท (ชื่อเดิมของเมืองพิษณุโลก) เอาไว้ได้ และสมเด็จบรมราชาต้องขอเจรจา จึงได้เมืองคืน ต่อมาทรงย้ายจากกรุงสุโขทัยมาประทับที่เมืองพิษณุโลกเพื่อระงับภัยจากอยุธยา

7. พระมหาธรรมราชาที่ 2 ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 1911 – 1916 สิ้นสุโขทัย พ.ศ. 1942 เป็นพระโอรสของพระมหาธรรมราชาที่ 1 ในรัชสมัยนี้อาณาจักรสุโขทัยตกเป็นประเทศราชอาณาจักรอยุธยา โดยใน พ.ศ. 1921 สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพ่องั่ว) แห่งกรุงศรีอยุธยา ยกทัพไปตีเมืองชากังราว (กำแพงเพชร) ของสุโขทัย พระมหาธรรมราชาที่ 2 ผู้ไม่ได้ต้องออกถวายบังคมยอมอยู่ใต้อำนาจ จนถึง พ.ศ. 1931 จึงกลับเป็นเอกราชใหม่ และในพ.ศ. 1935 สุโขทัยสาบานกับเมืองน่านว่าจะไม่รุกรานกัน และร่วมรบด้วยกัน

พระมหากษัตริย์ราชที่ 2 มีมเหสีทรงพระนามว่า พระนางสาขาทรงมีพระราชโอรส 2 องค์ คือ พระยาบาลเมือง กับพระยาราม และมีพระราชธิดาที่ภายหลังได้อภิเษกกับเจ้าสามพระยา ซึ่งต่อมาเป็นสมเด็จพระบรมราชาที่ 2 แห่งอยุธยา

8. พระมหากษัตริย์ราชที่ 3 (ไสลือไทย) ครองราชย์ พ.ศ. 1943 -1962 (19 ปี) เป็นหลานปู่ของพระมหากษัตริย์ราชที่ 1 แต่ไม่ใช่พระราชโอรสของพระมหากษัตริย์ราชที่ 2

ตอนปลายรัชสมัยพระมหากษัตริย์ราชที่ 3 (ไสลือไทย) อาณาจักรสุโขทัยตกเป็นประเทศราชของอยุธยาอีก และมีการสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติกันขึ้น โดยสมเด็จพระอินทราชาแห่งอยุธยาทรงผู้ขอพระราชธิดาของพระมหากษัตริย์ราชที่ 2 ให้แก่ เจ้าสามพระยา พระราชโอรสของพระองค์

เจ้าสามพระยาภายหลังขึ้นครองราชย์กรุงศรีอยุธยาทรงพระนามว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 และมีพระราชโอรสซึ่งเกิดจากพระราชธิดาพระมหากษัตริย์ราชที่ 2 คือ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

9. พระมหากษัตริย์ราชที่ 4 (บรมपाल) ครองราชย์ในช่วง พ.ศ. 1962 -1981 และประทับที่เมืองพิษณุโลก พระยาบาลเมืองได้รับอภิเษกให้ครองกรุงสุโขทัยในฐานะประเทศราชของอยุธยา ทรงพระนามว่า พระเจ้าสุริยวงศบรมपालมหารัชมราชา นับว่าพระองค์ได้ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ราชที่ 4 เมื่อพระองค์สวรรคต

ใน พ.ศ. 1981 สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) แห่งกรุงศรีอยุธยาได้ส่งพระราชมศวร พระราชโอรสซึ่งประสูติจากพระอัครมเหสีที่เป็นพระธิดาของพระมหากษัตริย์ราชที่ 3 ขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลก ซึ่งเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรสุโขทัย ทำให้อาณาจักรสุโขทัยรวมกับอาณาจักรอยุธยาเป็นอาณาจักรเดียวกัน จักรวรรดิเป็นต้นมา และนับเป็นการสิ้นสุดของอาณาจักรสุโขทัย

การเมืองการปกครอง

1. ลักษณะการปกครอง

ลักษณะการปกครองสมัยสุโขทัยแบ่งได้ 2 ระยะ คือ การปกครองสมัยสุโขทัยตอนต้น เริ่มจากรัชสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ไปถึงสิ้นรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช กับการปกครองสมัยสุโขทัยตอนปลาย นับจากรัชสมัยพระยาเลอไทยไปจนกระทั่งอาณาจักรสุโขทัยหมดอำนาจลง

1.1 การปกครองสมัยสุโขทัยตอนต้น พ.ศ. 1792-1841

ในสมัยสุโขทัยตอนต้นพระมหากษัตริย์ปกครองใกล้ชิดประชาชนและมีพระนาม พ่อขุน จึงเรียกการปกครองนี้ว่า การปกครองแบบพ่อปกครองลูก ซึ่งมีลักษณะสำคัญดังนี้

1) รูปแบบการปกครอง เป็นการปกครองที่พระมหากษัตริย์ทรงมีฐานะเป็น
ผู้ปกครองสูงสุด ทรงเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตย

2.) ความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับประชาชน พระมหากษัตริย์กับประชาชน
มีความใกล้ชิดกัน เมื่อประชาชนเดือดร้อนก็สามารถเข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์ได้โดยง่าย

3.) การใช้หลักธรรมในการปกครอง พระมหากษัตริย์ทรงยึดหลักธรรมทาง
พระพุทธศาสนาในการบริหารบ้านเมือง และทรงชักชวนให้ประชาชนปฏิบัติธรรมเพื่อที่จะอยู่
ร่วมกันอย่างผาสุก

1.2 การปกครองสมัยสุโขทัยตอนปลาย พ.ศ. 1841-2006

หลังจากพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเสด็จสวรรคตใน พ.ศ. 1841 แล้วอาณาจักร
สุโขทัยเกิดความแตกแยก พระมหากษัตริย์ต่อมาคือ พระยาเลอไทย และพระยาอริยเมธาธิราช ปรากฏว่า
ความมั่นคงของอาณาจักรไว้ได้ เมืองหลายเมืองแยกตัวเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อสุโขทัย สภาพการเมือง
ภายในเกิดปัญหาเกี่ยวกับการสืบราชสมบัติ รูปแบบการปกครองแบบพ่อปกครองลูกเริ่มเสื่อมคลาย
ลงเนื่องจากสถาบันพระมหากษัตริย์ไม่มั่นคงพอ

เมื่อพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไทย) ขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. 1890 นั้นทรงตระหนักถึง
ความไม่มั่นคงภายใน ประกอบกับเวลานั้นอาณาจักรอยุธยาที่เจ้าอินทวิชัยดิษฐ์แห่งสุโขทัย
อาณาจักรสุโขทัย พระธรรมราชาที่ 1 คงจะทรงเห็นว่า การแก้ไขสถานการณ์ด้วยการใช้อำนาจทาง
ทหารอย่างเดียวอาจไม่ได้ผล จึงทรงดำเนินพระราชกุศโลบาย โดยทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา
ทรงเป็นผู้ปฏิบัติธรรมเป็นตัวอย่างแก่พสกนิกร และได้ทรงสร้างถาวรวัตถุทางพระพุทธศาสนาไว้
ทั่วไป เพื่อเป็นที่เคารพบูชาของประชาราษฎร์ ให้เกิดเลื่อมใสศรัทธายึดหลักธรรมะของ
พระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต สร้างความสามัคคีกลมเกลียวและความมั่นคงขึ้นใน
แผ่นดิน

การปกครองที่อาศัยพระพุทธศาสนาเรียกว่า การปกครองแบบธรรมราชา
พระมหากษัตริย์แบบธรรมราชาต้องทรงอยู่ใน ทศพิธราชธรรม ความจริงแนวคิดเรื่องธรรมราชานี้มี
แพร่อยู่ทั่วไปในนโยบายการปกครองอาณาจักรต่างๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนา รวมทั้งอาณาจักร
สุโขทัยก่อนรัชสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 ด้วยแต่นับได้ว่าพระมหาธรรมราชาที่ 1 ทรงเป็นผู้นำ
แนวความคิดเรื่องธรรมราชาปฏิบัติให้เป็นระบบอย่างจริงจัง และถือว่าพระองค์ทรงเป็นต้นแบบ
ของกษัตริย์ตามคติธรรมราชา

พระมหากษัตริย์ของสุโขทัยองค์ต่อมาทรงพระนามว่า พระมหาธรรมราชา และปกครอง
ราชรัฐในแบบธรรมราชาเหมือนกัน จนถึงพระมหาธรรมราชาที่ 4 (บรมปาล) แต่หลังจากพระมหา
ธรรมราชาที่ 4 สวรรคตใน พ.ศ. 1981 แล้ว อยุธยาซึ่งมีอำนาจเหนือสุโขทัยมิได้ตั้งผู้ใดขึ้นเป็นพระ

มหาธรรมราชาอีก เพียงแต่ให้ผู้มีเชื้อสายราชวงศ์พระร่วงปกครองต่อมาจนถึง พ.ศ. 2006 ก็รวมอาณาจักรสุโขทัยเข้ากับอยุธยา

ทศพิธราชธรรม

ทศพิธราชธรรม หรือราชธรรม 10 เป็นธรรมของพระมหากษัตริย์ผู้ปกครองบ้านเมือง และนักปกครอง ประกอบด้วย

- | | |
|--|-----------------------------|
| 1. ทาน การให้ทรัพย์สินของ | 6. ตปะ ความยับยั้งชั่งใจ |
| 2. สีล ความประพฤติดีงาม | 7. อักโกธะ ความไม่โกรธ |
| 3. บริจาค การบริจาค คือเสียสละเพื่อบ้านเมือง | 8. อหิงสา ความไม่เบียดเบียน |
| 4. อาชวะ ความซื่อตรง | 9. ขันติ ความอดทน |
| 5. มัทวะ ความอ่อนโยน | 10. อวิโรธนะ ความไม่คลาด |

2. การปกครองราชธานีและเมืองลูกหลวง

2.1 เมืองหลวง หรือ ราชธานี เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ พระราชวังและวัดจำนวนมากตั้งอยู่ในและนอกเมือง ราชธานีเป็นศูนย์กลางการปกครอง การศาสนา วัฒนธรรม ศิลปะ และชนบประเพณีทั้งปวง พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ปกครองเอง

เมืองหลวงแห่งแรกของอาณาจักรสุโขทัย ได้แก่ สุโขทัย จนกระทั่งประมาณ พ.ศ. 1905 – 1911 พระมหาธรรมราชาที่ 1 ทรงย้ายมาประทับที่ เมืองพิษณุโลก จึงถือว่า เมืองพิษณุโลก เป็นเมืองหลวงแห่งที่ 2 ของอาณาจักรสุโขทัย ในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ไม่ปรากฏหลักฐานว่าพระองค์ประทับอยู่เมืองไหน แต่ตั้งแต่สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 3 เป็นต้นมา เมืองพิษณุโลกเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรสุโขทัย จนกระทั่งสิ้น อาณาจักรสุโขทัย

2.2 เมืองลูกหลวง เป็นเมืองหน้าด่าน ตั้งอยู่รอบราชธานี ได้แก่ เมืองศรีสัชนาลัย เมืองสระหลวง สองแคว(พิษณุโลก) เมืองนครชุม(อยู่ในจังหวัดกำแพงเพชร)

เมืองลูกหลวงเป็นเมืองที่เจ้านายเชื้อพระวงศ์ได้รับการแต่งตั้งจากพระมหากษัตริย์เป็นผู้ปกครอง ส่วนเมืองศรีสัชนาลัยเป็นเมืองลูกหลวงที่มีฐานะเป็นเมืองอุปราช คือ เป็นเมืองที่พระมหาอุปราชหรือรัชทายาทไปปกครองก่อนที่จะได้สืบราชสมบัติต่อไป

3. กฎหมายและกระบวนการยุติธรรม

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีระเบียบแบบแผน ระเบียบแบบแผนเหล่านี้ส่วนใหญ่ได้รับมาพร้อมกับพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เมื่อพระพุทธศาสนาแผ่เข้ามาใน มีลัทธิความเชื่อตามแบบศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเข้ามาด้วย ซึ่งนอกจากพิธีกรรมต่างๆ แล้วยังมีศาสตร์ในสาขาต่างๆ เช่น ธรรมศาสตร์รวมอยู่ด้วย ในสมัยสุโขทัยจึงมีกฎหมายและกระบวนการพิจารณาคดีที่จำเป็นแก่กาลสมัย ปรากฏเป็นหลักฐานอยู่ในศิลาจารึกดังนี้

กฎหมาย

1. กฎหมายว่าด้วยมรดก ในจารึกหลักที่ 1 ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ด้านที่ 1 ระบุว่า เมื่อผู้ใดถึงแก่กรรม ทรัพย์สินย่อมตกแต่ลูกของผู้นั้น ดังข้อความว่า

...ไพร่ฟ้าหน้าใสลูกเจ้าลูกขุนผู้ใดแล้ว ล้มตายหายกว่า เหย้าเรือนพ่อ
เชื้อเชื้อค้ำมัน

ข้างขอ ลูกเมียเหย้าเข้า ไพร่ฟ้าข้าไท ป่าหมากป่าพลูพ่อเชื่อมั่น ไว้แก่
ลูกมันสิ้น...

2. กฎหมายลักษณะโจร ออกใช้ในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 บัญญัติเกี่ยวกับการลักพาการลักทรัพย์ และการฆ่าวัวควาย ปรากฏในจารึกหลักที่ 38 ศิลาจารึกกฎหมายลักษณะโจรมีทั้งหมด 8 มาตราขอยกตัวอย่างมาตรา 7 ซึ่งกำหนดว่าประชาชนต้องช่วยจับคนร้ายไว้ด้วย ถ้าจับได้จะได้รางวัล แต่ถ้าผู้ใดวางเฉยจับได้คนร้ายแล้วปล่อยไป หรือไม่ช่วยจับกุม ให้ปรับโทษตามโทษ และของที่เสียหายเพราะคนร้ายชิงเท่าใดให้ผู้นั้นใช้ทั้งสิ้น ดังข้อความว่า

...ผู้ใดอัน (อุเบกษาบเอา) คนผู้ร้ายนั้นไว้ ปล่อย บ่อยใส่ช้อยกุม
ผู้ร้ายดังอันไซ้

ท่านจักไหมมัน โดยขนาด และอันอันแต่สินอันเสียให้ผู้ร้ายอันชิง
เอานันเท่าใดไซ้ ท่านจักให้ไซ้จึ่งสิ้น...

กระบวนการพิจารณาคดี

1. การพิจารณาคดีของตุลาการ ให้มีตุลาการพิจารณาความโดยสอบสวนดูให้ได้ความจริงแน่แท้ แล้วจึงตัดสินด้วยความสัตย์และเที่ยงธรรม ไม่เข้ากับผู้กระทำความผิด และไม่เห็นแก่สินบน ดังปรากฏข้อความในจารึกหลักที่ 1 ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ด้านที่ 1 ว่า

...ไพร่ฟ้าลูกเจ้าลูกขุน มิเล่คิดแผกแสกว้าง (อ่านว่า แสก-ว้าง) กัน
สวนดูเห็นแล้ว จึงแจ้งความแก่ข้าด้วยชื่อ บ่เข้าผู้ลักมักผู้ว่อน เห็นเข้าท่านบ่ใคร่พิน
เห็นสินท่านบ่ไอร่เคียด...

ในเรื่องไตรภูมิพระร่วง หรือ ไตรภูมิภิกษา ที่พระมหาธรรมราชาที่ 1 ทรงแต่งไว้ตั้งแต่ก่อนเสวยราชย์ มีความเตือนผู้พิจารณาตัดสินคดีว่า หากกินสินบน และไม่ตัดสินให้ต้องตามทำนองคลองธรรมแล้วเมื่อตายไปเกิดเป็นเปรตยากไร้ ต้องกินเนื้อหนังของตนเอง

2. การถวายฎีกา ผู้ใดต้องการถวายฎีกาต่อพระมหากษัตริย์โดยตรงสามารถทำได้ โดยไปยื่นกระดิ่งที่ประตูราชวัง พระมหากษัตริย์จะทรงรับฎีกาและตัดสินคดีด้วยพระองค์เอง ดังข้อความในจารึกหลักที่ 1 ด้านที่ 1-2 ว่า

...ในปากประตูมีกระดิ่งอันหนึ่งแขวนหั้น ไพร่ฟ้าหน้าปก กลางบ้านกลางเมือง มี
ถ้อย

มีความ เจ็บท้องข้องใจ มันจกกล่าวถึงเจ้าถึงขุนบ่ไว้ ไปลั่นกระดิ่งอันท่านแขวน
ไว้ พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองไฉน เรียกเมื่อถาม สอนความแก่นั่นด้วยชื่อ ไพร่ใน
เมืองสุโขทัยนี้จึงชม...

4. ความเสื่อมของอาณาจักรสุโขทัย

ความเสื่อมของอาณาจักรสุโขทัย เกิดจากสาเหตุสำคัญต่อไปนี้ที่แตกแยกภายใน
ปัญหาการแย่งชิงอำนาจกันระหว่างเชื้อพระวงศ์เกิดขึ้นประมาณ พ.ศ. 1890 พระยาวิเศษกิจพัฒนา
จากเมืองศรีสัชนาลัยมาปราบศัตรูที่กรุงสุโขทัย แล้วปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์ เจริญอำนาจ
โดยการรบกันเองนี้ทำให้สูญเสียไพร่พลซึ่งต่างก็เป็นคนไทยด้วยกัน และบางเรื่องยังก่อให้เกิดผล
เสียหายอื่นๆ ตามมาด้วย ดังเช่นเมื่อพระมหาธรรมราชาที่ 3 สวรรคตใน พ.ศ. 1962 แล้วพระยาบาล
เมืองกับพระยาราก็ทำสงครามชิงราชสมบัติกัน เปิดโอกาสให้สมเด็จพระอินทราชาแห่งอาณาจักร
อยุธยาเข้ามาใกล้เคียง และตั้งพระมหาธรรมราชาองค์ใหม่ ทำให้อยุธยาเมื่อพิชิตเหนืออาณาจักร
สุโขทัยมากขึ้น

ความไม่เข้มแข็งของพระมหากษัตริย์ หลังรัชสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1
พระมหากษัตริย์สุโขทัยไม่มีความเข้มแข็งเพียงพอ จึงไม่สามารถต้านทานการรุกรานของอยุธยาได้

การถูกตัดเส้นทางค้ากับต่างประเทศ เส้นทางขนส่งทางน้ำจากสุโขทัยมาตาม
แม่น้ำเจ้าพระยา ผ่านอยุธยาไปยังอ่าวไทย เป็นเส้นทางค้าที่สำคัญมากของอาณาจักรสุโขทัย เมื่อ
มีการตั้งอาณาจักรอยุธยาขึ้นใน พ.ศ. 1893 สุโขทัยไม่สามารถใช้เส้นทางการค้าเส้นนี้ได้อีก จึงมี
ผลกระทบต่อเศรษฐกิจของอาณาจักรสุโขทัยเป็นอย่างมาก

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

เมื่อเริ่มตั้งอาณาจักรสุโขทัยนั้น กล่าวได้ว่าเมืองสุโขทัยอยู่ท่ามกลางอาณาจักรหรือหัว
เมืองเป็นของชนชาติไทยกลุ่มอื่นหรือชนชาติอื่นซึ่งต่างเป็นอิสระมีอำนาจมากบ้างน้อยบ้าง สุโขทัย
จึงต้องมีนโยบายสร้าง ความสัมพันธ์กับรัฐต่างๆ ให้เหมาะสมกับสถานการณ์

1. ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรสุโขทัยกับรัฐใกล้เคียง

1.1 อาณาจักรล้านนา ผู้สถาปนาอาณาจักรล้านนาคือ พญามังราย ซึ่งเดิมครอง
เมืองเชียงรายต่อมาได้แคว้นหิรัญชัยหรือลำพูนไว้ในอำนาจ แล้วมาสร้างเมืองนพบุรีศรีนครพิงค์
เชียงใหม่เป็นราชธานีแห่งใหม่เมื่อ พ.ศ. 1839 และสถาปนาอาณาจักรล้านนาขึ้น

พญามังราย พ่อขุนรามคำแหงมหาราช และพญาเจ้าเมืองแห่งแคว้นพะเยาทรงเป็นพระสหายร่วมสาบานกัน เมื่อพญามังรายสร้างเมืองเชียงใหม่ก็ได้ทรงเชิญพระสหายทั้งสองพระองค์ไปร่วมปรึกษาหารือ แสดงถึงความสัมพันธ์อันมิตรระหว่างกัน การมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเช่นนี้ทำให้รัฐที่มีอำนาจมาก่อนรวมทั้งจีนไม่กล้ารุกรานสุโขทัย ล้านนา และพะเยา

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไทย) พระยาเกือนาแห่งล้านนาแต่งทูตมาขออาราธนาพระเถระผู้ใหญ่ของสุโขทัยไปสืบทอดพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ที่ล้านนา นับเป็นการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกัน ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐทั้งสองแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น และยังมีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทางด้านต่างๆ กันอีก เช่นล้านนานำตัวอักษรของสุโขทัยไปใช้ สุโขทัยได้รับการถ่ายทอดเรื่องการสร้างเหมืองฝายมาจากล้านนา สถาปัตยกรรม และปติมากรรมสุโขทัยและล้านนาต่างก็มีอิทธิพลซึ่งกันและกัน เป็นต้น

ถึงสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 3 (ไสลือไทย) ทางล้านนาเกิดขัดแย้งกัน ท้าวยี่กุมมามขอให้สุโขทัยส่งกองทัพไปยึดเมืองเชียงใหม่คืนจากพญาสามฝั่งแกน สุโขทัยจึงยกทัพไปโจมตีเชียงใหม่ แต่ไม่ได้รับชัยชนะ นับตั้งแต่นั้นสุโขทัยกับล้านนาก็ขาดความเกี่ยวข้องกัน และต่างฝ่ายต่างก็อ่อนแอลงเรื่อยๆ จนสุโขทัยถูกรวมเข้ากับอยุธยา ส่วนล้านนาก็ตกเป็นประเทศราชระหว่างพม่ากับอยุธยา

1.2 แคว้นพะเยา เนื่องจากพญาเจ้าเมืองแห่งแคว้นพะเยาเป็นสหายกับพ่อขุนรามคำแหงมหาราชดังกล่าวนมาแล้ว อาณาจักรสุโขทัยกับแคว้นพะเยาจึงเป็นมิตรที่ดีต่อกัน มีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม และมีการติดต่อค้าขายกัน เส้นทางการค้าจากเมืองสุโขทัยไปยังเมืองพะเยา เมืองเชียงราย เมืองเชียงแสน เป็นเส้นทางการค้าที่สำคัญเส้นทางหนึ่ง รวมทั้งเป็นทางผ่านของสินค้าจีนเข้ามาสู่สุโขทัยทางบกด้วย

ภายหลังจากพ่อขุนรามคำแหงมหาราชสวรรคตได้ประมาณ 40 ปี แคว้นพะเยาก็ถูกรวมเข้ากับอาณาจักรล้านนาในสมัยพญาคำฟูแห่งเมืองเชียงใหม่

1.3 เมืองน่าน น่านเคยเป็นประเทศราชของสุโขทัยสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เมื่อสิ้นสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชแล้ว น่านเป็นอิสระอยู่ระยะหนึ่งแล้วก็ตกไปเป็นประเทศราชของแคว้นพะเยา ต่อมาในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 และ 2 สุโขทัยได้เมืองน่านอีก ในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 พระองค์ส่งสมณะทูตเข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ที่เมืองน่าน ทำให้น่านได้รับอิทธิพลทางศิลปกรรมอันเนื่องมาจากพระพุทธศาสนาเข้าไปด้วย เช่น การหล่อพระพุทธรูปปางลีลาแบบสุโขทัย เป็นต้น รวมทั้งรับตัวอักษรไทยของสุโขทัยไปใช้ในทางศาสนา

ใน พ.ศ. 1935 สุโขทัยและน่านได้ทำสัญญาที่จะช่วยเหลือกันและไม่รุกรานกัน การที่สุโขทัยกับน่านเป็นมิตรที่ดีต่อกัน ส่วนหนึ่งมาจากการสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติ คือ มีการอภิเษกสมรสระหว่างเจ้านายชั้นสูงของทั้งสองรัฐนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างสุโขทัยกับน่านสิ้นสุดลงเมื่อสุโขทัยถูกรวมเข้ากับอยุธยา และน่านไปรวมกับล้านนา

1.4 เมืองนครศรีธรรมราช เป็นเมืองสำคัญทางการค้า และเป็นเมืองที่พระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ที่รับมาจากลังกามีความเจริญรุ่งเรืองมาก ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชสุโขทัยมีอิทธิพลทางการเมืองเหนือนครศรีธรรมราชซึ่งเป็นเมืองท่าส่งสินค้าไปยังมะละกา ชวา ฟิลิปปินส์ และลังกา และนิมนต์พระสงฆ์จากลังกามาช่วยส่งเสริมปรับปรุงกิจการสงฆ์และเผยแผ่ศาสนาที่สุโขทัย ทำให้พระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ประดิษฐานมั่นคงในสุโขทัย ผู้สันนิษฐานว่าเจดีย์ทรงกลมแบบสุโขทัยนั้นอาจได้รับอิทธิพลจากนครศรีธรรมราช

ความสัมพันธ์ระหว่างสุโขทัยกับนครศรีธรรมราชน่าจะสิ้นสุดลงเมื่อสิ้นรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช และต่อมานครศรีธรรมราชก็ตกอยู่ในอำนาจของอยุธยา

1.5 อาณาจักรมอญ ครอบครองพื้นที่ทางตอนใต้ของประเทศไทยมาในปัจจุบัน มีอาณาเขตติดต่อกับอาณาจักรสุโขทัย มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติทางการเมือง การค้า และวัฒนธรรม

ความสัมพันธ์ทางเครือญาติเกิดจาก อะละกะ อ่า ผู้กอบกู้เอกราชมอญจากพม่าได้สำเร็จและขึ้นครองราชย์เมื่อ พ.ศ. 1830 เป็นพระราชนัดดาของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ได้รับพระราชทานนามจากพ่อขุนรามคำแหงมหาราชว่า พระเจ้าฟ้ารั่ว อาณาจักรมอญสวามีภักดีเป็นประเทศราชของสุโขทัยมาตลอดรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช จนเมื่อพระเจ้าฟ้ารั่วสิ้นพระชนม์แล้ว มอญจึงไม่ยอมขึ้นต่อสุโขทัยอีกต่อไป

มอญมีเมืองท่าหลายเมือง และการเดินทางจากสุโขทัยไปเมืองท่าของมอญทำได้สะดวก ทำให้สุโขทัยสามารถส่งสินค้าไปยังเมืองต่างๆ ที่อยู่ห่างไกลออกไป

ในด้านพระพุทธศาสนา มอญมีพระสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนมาก ซึ่งได้ไปศึกษามาจากลังกาโดยตรง พระมหาธรรมราชาที่ 1 ได้ส่งพระสงฆ์สุโขทัยไปศึกษาจากสำนักเรียนของคณะสงฆ์มอญที่พระอุทุมพรบุปผามหาสวามีเป็นเจ้าสำนัก และต่อมาทรงส่งพระสงฆ์ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรัฐใกล้เคียง

1.6 อาณาจักรอยุธยา สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (อู่ทอง) สถาปนาอาณาจักรอยุธยาขึ้นใน พ.ศ. 1893 ขณะนั้นตรงกับสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 แห่งสุโขทัย อาณาจักรอยุธยาตั้งขึ้นใน

พื้นที่ซึ่งเป็นอาณาเขตของสุโขทัยมาก่อน จึงมีการสู้รบกันหลายครั้ง ในที่สุดอาณาจักรสุโขทัยก็ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอยุธยา

มีหลักฐานจากตำนานว่าสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ทรงยกกองทัพไปยึดเมืองพิษณุโลก (ขณะนั้นชื่อเมืองชัยนาท) ไว้ได้ พระมหาธรรมราชาที่ 1 แห่งสุโขทัยต้องการเจรจาทางการทูตส่งเครื่องราชบรรณาการมาถวาย และขอเมืองพิษณุโลกคืนไปได้

ถึงสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพ่องั่ว) มีนโยบายที่จะขยายอำนาจขึ้นสู่ทางเหนือได้ยกกองทัพไปตีเมืองที่อยู่ในอำนาจของสุโขทัยหลายครั้งระหว่าง พ.ศ. 1914-1921 การรบที่เมืองชากังราว (กำแพงเพชร) ใน พ.ศ. 1921 พระมหาธรรมราชาที่ 2 พ่ายแพ้ สุโขทัยตกเป็นประเทศราชของอยุธยา จนถึง พ.ศ. 1931 สุโขทัยจึงกลับเป็นอิสระ

ตอนปลายรัชสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 3 (ไสลือไทย) สุโขทัยได้เป็นประเทศราชของอยุธยาอีกครั้งหนึ่ง และมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกันด้วย เนื่องจากเจ้าพระอินทราชาแห่งอยุธยา ได้ขอพระราชธิดาของพระมหาธรรมราชาที่ 2 ให้อภิเษกสมรสกับเจ้าสามพระยาพระราชโอรสของพระองค์ นับเป็นครั้งแรกที่ราชวงศ์พระร่วงแห่งสุโขทัย มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับอยุธยา

พ.ศ. 1962 พระมหาธรรมราชาที่ 3 สวรรคต พระยาบาลเมืองกับพระยารามจึงราชสมบัติกัน สมเด็จพระอินทราชายกทัพมาถึงเมืองพระบาง (นครสวรรค์) และใกล้เกลี้ยกระดิ่งขัดแย้ง โดยแต่งตั้งพระยาบาลเมืองเป็นพระมหาธรรมราชาที่ 4 ครองเมืองพิษณุโลก ซึ่งเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรสุโขทัยขณะนั้นและให้พระยารามไปครองเมืองสุโขทัย

พ.ศ. 1981 พระมหาธรรมราชาที่ 4 สวรรคต สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) มิได้แต่งตั้งผู้ใดเป็นพระมหาธรรมราชาอีก เพียงแต่ให้พระยาอุทัยสิทธิ์ พระราชโอรสของพระมหาธรรมราชาที่ 4 ครองเมืองพิษณุโลกต่อมาแต่ไม่ได้อยู่ฐานะกษัตริย์ของอาณาจักรสุโขทัย ถึง พ.ศ. 1994 พระยาอุทัยสิทธิ์ไปเข้ากับพระเจ้าติโลกราชแห่งล้านนาซึ่งเป็นศัตรูกับอยุธยา พระราชเทวีซึ่งเป็นพระราชธิดาของพระมหาธรรมราชาที่ 2 และเป็นพระราชมารดาของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้ครองเมืองพิษณุโลกต่อมาจนสิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. 2006 จากนั้นสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จมาประทับที่เมืองพิษณุโลกเป็นอันว่าอาณาจักรสุโขทัยได้รวมเข้ากับอาณาจักรอยุธยาโดยสมบูรณ์

2. ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรสุโขทัยกับรัฐที่ห่างไกลออกไป

2.1 ลังกา เป็นเกาะในมหาสมุทรอินเดีย ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของอินเดีย ในพุทธศตวรรษที่ 17 มีการชำระสังคายนาพระไตรปิฎกในลังกา ทำให้พระพุทธศาสนาในลังกา

เจริญรุ่งเรืองเกิดเป็นพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทแบบลังกาวงศ์ขึ้น สุธโฑทัยรับพระพุทธศาสนาแบบนี้นำเมืองนครศรีธรรมราชและหัวเมืองมอญ

นอกจากหลักธรรมแล้ว สุธโฑทัยยังรับแนวความเชื่อทางศาสนาบางประการของลังกาเข้ามาอีก เช่นความเชื่อเกี่ยวกับปาฏิหาริย์ของพระธาตุ การประดิษฐานรอยพระพุทธบาท การปลุกพระศรีมหาโพธิ์ เป็นต้น

2.2 จีน ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ทางจีนมี พระเจ้าหงวนสีจิวฮ่องเต้ หรือ กุบไลข่าน แห่งราชวงศ์หยวนเป็นกษัตริย์ (ครองราชย์ พ.ศ. 1803-1837) จีนได้ขยายอำนาจลงมาทางใต้ ได้รัฐที่อยู่ใกล้กับสุโขทัย เช่น พม่า เวียดนาม เป็นต้น พร้อมกันนั้นก็ส่งทูตมายังรัฐต่างๆ ให้ยอมเป็นรัฐบริวารอยู่ภายใต้การปกครองของจีน เนื่องจากถือว่าตนเป็นประเทศมหาอำนาจ มีวัฒนธรรมสูงส่ง ดินแดนอื่นๆ ล้วนแต่ด้อยกว่าจีน เมื่อจะเข้ามาติดต่อกับจีนจะส่งเครื่องราชบรรณาการถวายจักรพรรดิจีนตามกำหนด แต่เนื่องจากรัฐที่ติดต่อกับจีนในขณะนั้นจะได้รับผลประโยชน์ทางการค้ากับจีนมากมาย รัฐต่างๆ จึงยอมเป็นรัฐบริวารของจีน

ใน พ.ศ. 1835 พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงส่งคณะทูตเจ้าพระราชสาสน์ไปติดต่อกับจีนเป็นครั้งแรกในปีต่อมาทูตจีนได้อัญเชิญพระบรมราชโองการ จักรพรรดิจีนมายังสุโขทัยมีใจความว่า ขอให้สุโขทัยส่งโอรสหรือขุนนางชั้นผู้ใหญ่ไปเฝ้า จักรพรรดิจีนเพื่อจะได้คุ้นเคยกัน สุธโฑทัยจึงส่งทูตไปราชสำนักจีนอีกใน พ.ศ. 1841 เพื่อติดต่อกับจักรพรรดิองค์ใหม่ หลังจากนั้นก็มี การติดต่อทางการทูตและการค้ากันเรื่อยมาจนสุโขทัยตกเป็นของอยุธยา

ความสัมพันธ์กับจีนทำให้สุโขทัยได้รับผลประโยชน์ที่สำคัญคือ ได้ทำการค้าขายกับจีนโดยอาศัยคณะทูตเป็นเครื่องนำทาง ทำให้สินค้าจากสุโขทัยได้รับการยกเว้นภาษี และสามารถซื้อสินค้าต้องห้ามบางชนิดจากจีนตามที่มีพระราชสาสน์ขอไปได้ด้วย นอกจากนี้คนไทยยังได้เรียนรู้วิธีการทำเครื่องสังคโลกจากจีน จนนำมาผลิตเป็นสินค้าส่งออกได้

เศรษฐกิจ

พื้นฐานทางเศรษฐกิจของอาณาจักรสุโขทัยอยู่ที่การเกษตร เช่นเดียวกับอาณาจักรอื่นๆ ของคนไทย อาชีพหลักของประชาชนคือ การเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ อาชีพรองลงไป คือ หัตถกรรมและการค้าขาย

การเกษตร

จากข้อมูลที่ปรากฏในศิลาจารึกทำให้ทราบว่าในสมัยสุโขทัยมีการทำนา ทำไร่ ทำสวน บริเวณที่ใช้เป็นพื้นที่เพาะปลูก คือที่ราบลุ่มแม่น้ำทั้งสามสาย ได้แก่ แม่น้ำปิง ซึ่งไหลผ่านอุดรดิตถ์และสองแควหรือพิษณุโลก แต่แม่น้ำเหล่านี้มีน้ำน้อยในหน้าแล้ง พอถึงหน้าน้ำจะมีน้ำจาก

ทางเหนือไหลป่าเข้าท่วมพื้นที่เป็นบริเวณกว้างและท่วมอยู่นานๆ จึงทำให้พื้นที่ที่เพาะปลูกได้ผลดีจริงๆ มีอยู่จำกัด และผลผลิตที่ได้น่าจะมีพอเลี้ยงพลเมืองเท่านั้น คงไม่เหลือมากนัก

สุโขทัยได้นำระบบชลประทานมาช่วยในการเกษตรและการสาธารณสุขโลก เช่น มีการขุดบ่อหรือสระเพื่อเก็บน้ำไว้ใช้ในหน้าแล้ง มีการสร้างฝายหรือเขื่อนหรือทำนบกั้นน้ำ สร้างเหมืองและขุดคลองเพื่อควบคุมน้ำที่ไหลบ่าลงมาในหน้าน้ำให้ไหลไปตามแนวทางที่ทำไว้ และส่งน้ำไปใช้ในการทำเกษตร

นอกจากนี้ ยังมีการมอบกรรมสิทธิ์ที่ดินให้แก่ราษฎรที่หันมาทำอาชีพเกษตรกรรม โดยทางราชการกำหนดว่า เมื่อราษฎรหักล้างถางพงเพาะปลูกทำมาหากินในที่ดินที่ใด ให้ที่ดินที่นั้นตกเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้บุกเบิกนั้น เป็นการส่งเสริมเกษตรกรรมอีกทางหนึ่ง ปรากฏตามจารึกหลักที่ 1 ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ด้านที่ 2 ว่า

...สร้างป่าหมากพลูทั่วเมืองนี้ทุกแห่ง ป่าพร้าวก็หลายในเมืองนี้ มะพร้าวก็หลายในเมืองนี้ หมากม่วงก็หลายในเมืองนี้ หมากขามก็หลายในเมืองนี้ ใครสร้างได้ไว้...

พืชที่ปลูกกันมากในสุโขทัย คือข้าว รองลงมาเป็นผลไม้ เช่น มะพร้าว มะม่วง มะขาม ขนุน เป็นต้น นอกจากจะมีการเพาะปลูกแล้ว ยังมีการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ไว้ใช้งาน เป็นอาหาร และนำมาแลกเปลี่ยนค้าขายกันโดยเสรีอีกด้วย

หัตถกรรม

ในสมัยสุโขทัยมีหัตถกรรมเกี่ยวกับการทำเครื่องใช้เพื่อการดำรงชีวิต ได้แก่ งานเหล็ก เช่น มีดขวาน จอบ เสียม เครื่องมือทำการเพาะปลูก งานปั้น เช่น โอ่ง ไห หม้อ และ งานจักสาน เช่น กระบุง ตะกร้า และของใช้เบ็ดเตล็ด เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีหัตถกรรมเกี่ยวกับการก่อสร้าง ได้แก่ การผลิตวัสดุก่อสร้าง เช่น พวกิลาแลง อิฐปูนสอ และพวกวัสดุที่ใช้ตกแต่ง เช่น กระเบื้องต่างๆ

การผลิตเครื่องสังคโลกในสมัยสุโขทัย มีการออกแบบลวดลายสวยงาม และพัฒนากรรมวิธีในการผลิตจนได้ผลิตผลที่มีคุณภาพดี เครื่องสังคโลกสุโขทัยมีชื่อเสียงและได้รับความนิยมมาก นอกจากใช้ในอาณาจักรแล้วยังส่งเป็นสินค้าออกไปยังมลายู ชวา ฟิลิปปินส์ ญี่ปุ่น ฯลฯ ทำรายได้ให้แก่สุโขทัยเป็นอันมาก

การค้าขาย

การค้าขายสมัยสุโขทัยเป็นการค้าแบบเสรี ได้รับการส่งเสริมจากทางราชการมาก มีการยกเว้น จกอบ หรือภาษีผ่านด่าน ใครจะค้าขายสิ่งใดก็สามารถนำมาแลกเปลี่ยนซื้อขายกันได้ ทำให้การค้าขายตัว ดังปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชด้านที่ 1 ว่า

...เมื่อชั่วพอรามคำแหง... เจ้าเมืองบ่เอาจอบในไพร่รูท่างเพื่อนงูวัวไปค้า ชีมัวไปขาย ใครจักใคร่ค้าช้าง ค้า ใครจักใคร่ค้าม้า ค้า ใครจักใคร่ค้าเงือนค้าทอง ค้า...

การค้าขายภายในประเทศ

ชุมชนต่างๆ ของอาณาจักรสุโขทัยตั้งอยู่ตามลำน้ำ มีการติดต่อกันโดยอาศัยเส้นทางคมนาคมทั้งทางบกและทางน้ำ

ทางบก มีทางเดินเรือหรือถนนขนาดเล็กเชื่อมต่อระหว่างเมือง

ทางน้ำ โกล้เมืองสุโขทัยมีทางน้ำที่สำคัญ คือ แม่น้ำยม แม่น้ำน่าน แม่น้ำปิง และสาขาของแม่น้ำเหล่านี้ ปรากฏหลักฐานตามเมืองต่างๆ ที่ตั้งอยู่ริมฝั่งโกล้แม่น้ำและสาขาของแม่น้ำเหล่านี้ มีโบราณสถาน โบราณวัตถุสมัยสุโขทัยปรากฏอยู่ เช่น เมืองนครชุม (อยู่ในจังหวัดกำแพงเพชร) เมืองกำแพงเพชร เมืองตาก เมืองพระบาง (นครสวรรค์) ในลุ่มแม่น้ำปิง เมืองทุ่งขี้เหล็ก และเมืองฝาง (อยู่ในจังหวัดอุดรธานี) ในลุ่มแม่น้ำน่าน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการติดต่อค้าขายระหว่างเมืองต่างๆ จะทำได้ทั้งทางบกและทางน้ำ แต่ส่วนมากมักใช้เส้นทางทางบก เพราะสามารถเดินทางได้สะดวกได้ใช้ เช่น ถนนสำคัญ คือ ถนนพระร่วง ซึ่งมี 2 สาย คือ สายเหนือ จากสุโขทัยถึงเมืองศรีสัชนาลัย และสายใต้จากสุโขทัยถึงเมืองกำแพงเพชร ถนนนี้มีขนาดกว้างเพียงพอที่กองคาราวานที่จะนำสินค้าผ่านและแวะแลกเปลี่ยนสินค้ากันได้สะดวก นอกจากนี้บนเส้นทางสายนี้ ยังมีการขุดสระพื้งขนาดใหญ่ มีการสร้างบ่อน้ำกรูด้วยอิฐขนาดพอเหมาะอยู่ทั่วไป เพื่อเก็บน้ำไว้กินไว้ใช้ และการอำนวยความสะดวกแก่ผู้มาค้าขายทั้งหลาย ซึ่งอาจต้องมีผู้หญิง เด็กลูกหาบและสัตว์พาหนะติดตามมาด้วย พร้อมกันนี้เป็นการชักชวนให้ผู้คนมาตั้งถิ่นฐานทำมาหากิน ตามหลักฐาน ปรากฏว่ามีชุมชนกระจายกันอยู่ตามถนนสายนี้

ในสมัยสุโขทัย แม้ว่าจะมีการยกเว้นภาษีผ่านด่าน แต่น่าจะมีการเก็บภาษีอื่นๆ จากผู้ค้าขายในตลาดซึ่งคงจะทำรายได้แก่ทางราชการมากจนไม่ต้องเก็บภาษีผ่านด่าน

การค้าขายกับต่างประเทศ

สมัยสุโขทัยมีการค้าขายกับจีน ญี่ปุ่น มลายู ชาว บอร์เนียว ฟิลิปปินส์ อินเดีย ลังกา อิหร่าน และอาหรับ ฯลฯ โดยใช้เส้นทางในการติดต่อค้าขาย ดังนี้

ทางบก มีเส้นทางที่สำคัญ 3 เส้นทางได้แก่

1. เส้นทางสุโขทัย-เมะตะมะ จากสุโขทัยไปถึงเมืองกำแพงเพชร จากนั้นมีเส้นทางผ่านเมืองตาก ตัดออกช่องเขาที่แม่สอด ผ่านเมืองเมียวดีไปยังเมืองเมะตะมะ ที่เมืองนี้พ่อค้าสุโขทัยจะติดต่อค้าขายกับพ่อค้าจากทางตะวันตก เช่น อินเดีย เปอร์เซีย อาหรับ เป็นต้น

2. เส้นทางสุโขทัย-ตะนาวศรี จากสุโขทัยผ่านเมืองเพชรบุรี เมืองกุยบุรี เมืองมะริด จนถึงเมืองตะนาวศรี

3. เส้นทางสุโขทัย-เชียงใหม่ จากสุโขทัยผ่านเมืองตาก เมืองลำพูน ไปยังเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนา

ทางน้ำ

มีเส้นทางที่สำคัญ คือ เส้นทางสุโขทัย-อ่าวไทย เริ่มต้นจากสุโขทัย ล่องเรือมาตามแม่น้ำเจ้าพระยาและสาขา ผ่านอยุธยาไปออกอ่าวไทย เส้นทางนี้สุโขทัยสามารถติดต่อค้าขายกับพ่อค้าจากดินแดนทางใต้และตะวันออก เช่น มลายู อินโดนีเซีย จีน ญี่ปุ่น เป็นต้น

อาณาจักรสุโขทัยทำหน้าที่เป็นตลาดกลางขนส่งถ่ายสินค้าจากดินแดนของเมืองที่ตั้งอยู่นอกเส้นทางโดยรับและส่งต่อไปยังเมืองชายทะเลที่ต้องการสินค้า สินค้าที่มีการแลกเปลี่ยนเป็นสินค้าออก ได้แก่ เครื่องสังคโลก ผลิตผลจากการเกษตร และของป่า มีหนังสือตัว ไม้ฟาง ไม้กฤษณา งาช้าง นอแรด ฯลฯ ส่วนสินค้าเข้า ได้แก่ ผ้าแพร ผ้าไหม ผ้าดว้ เครื่องเหล็ก และอาวุธต่างๆ

สังคม

สุโขทัยเป็นอาณาจักรที่ก่อตั้งขึ้นภายหลังการกำเริบดิถีพิภพของ ขมร การที่สุโขทัยสามารถกำจัดอิทธิพลของเขมรไปได้ ย่อมแสดงว่าสังคมสุโขทัยเป็นสังคมที่มีความสมัครสมานสามัคคีเป็นอย่างดี การได้ผู้นำที่เก่งกล้าสามารถย่อมก่อให้เกิดความพอใจแก่ประชาชนพลเมือง จึงทำให้มีการพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง ประกอบกับสังคมสุโขทัยยึดมั่นในพระพุทธศาสนา ประชาชนได้รับการขัดเกลาจิตใจให้มีความละเอียดอ่อนทั้งในแง่ของธรรมะและแง่ของศิลปกรรม ทำให้สามารถสร้างสรรค์ศิลปวิทยา ซึ่งได้ตั้งสละป็นปรกติตกทอดมาถึงปัจจุบัน

สังคมสุโขทัยประกอบด้วยชนชั้นต่างๆ ดังนี้

1. พระมหากษัตริย์ เป็นประมุขของอาณาจักร เป็นผู้นำบัดทุกข์บำรุงสุขของราษฎร เป็นผู้ปกครองประเทศ และเป็นผู้ฉะพในยามเกิดสงคราม
2. เจ้านายและขุนนาง ได้แก่ กลุ่มพระราชวงศ์และข้าราชการ ซึ่งมีหน้าที่ในการช่วยเหลือพระมหากษัตริย์ ในการปกครองบ้านเมือง
3. พระสงฆ์ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักในสังคมสุโขทัย วัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางของคน ไม่จำกัดฐานะหรือเพศ พระมหากษัตริย์เป็นผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาจึงปกป้องคุ้มครองและอุปถัมภ์พระสงฆ์ด้วย กษัตริย์ เจ้านาย ขุนนาง และพระสงฆ์ จัดเป็นชนชั้นปกครอง
4. ประชาชน คำที่นำมาใช้เรียกชนชั้นนี้ ได้แก่ ไพร่ ไพร่ฟ้าข้าไท ไพร่ฟ้าหน้าใส ท่วย ลูกบ้านลูกเมือง ประชาชนเป็นชนกลุ่มใหญ่ของสังคม ในยามสงบเป็นพลเรือน มีหน้าที่ประกอบอาชีพเลี้ยงดูครอบครัว และจะต้องสละแรงงานของตนทำงานให้แก่อาณาจักร ในยามสงครามชายฉกรรจ์จะต้องเป็นทหารเข้าร่วมต่อสู้ป้องกันอาณาจักร

5. ทาส เป็นที่ถกเถียงกันมานานแล้วว่า ในสมัยสุโขทัยมีทาสหรือไม่ เพราะในจารึกสมัยสุโขทัยไม่มีคำว่าทาส ปัจจุบันนักวิชาการส่วนใหญ่ยอมรับว่ามี ทาสเชลย ที่ได้มาจากการทำสงครามในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช และมีทาสประเภทอื่นๆอีกในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไทย) ประชาชนและทาส เป็นชนชั้นที่ถูกปกครอง

ศิลปะและวัฒนธรรม

อาณาจักรสุโขทัยได้สร้างแบบแผนของการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน และได้สร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมไว้มากมาย เป็นมรดกตกทอดแก่อาณาจักรไทยในยุคหลัง ทั้งในด้านศาสนา ด้านศิลปกรรม ด้านตัวอักษร ด้านวรรณกรรม และด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ดังจะกล่าวต่อไปนี้

7.1 ศาสนา

จารึกหลักที่ 13 พ.ศ. 2053 และหลักอื่นๆ สรุปได้ว่าศาสนาในสุโขทัยมีพระพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และมีความเชื่อทางไสยศาสตร์ กับบวชถือผีสางเทวดาด้วยพระพุทธศาสนาในสุโขทัยรับมาจากที่อื่น อาจแบ่งได้เป็น 3 ระยะ คือ

สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช (ครองราชย์ พ.ศ. 1822 - 1841) ทรงนิมนต์พระมหาเถรสังฆราชจากนครศรีธรรมราช มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภายหลังในสุโขทัย เป็นเหตุให้นิกายเถรวาทตั้งแต่ในสังคมไทยมาตั้งแต่นั้น

ประมาณ พ.ศ. 1900 สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไทย) พระอโนมทัสสีและพระสุมนเถระนำพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์เก่า (หรือรามาวงศ์) จากนครพินของมอญมาเผยแผ่ในสุโขทัย

ประมาณ พ.ศ. 1972 สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 4 (บรมปาล) พระธรรมคันภีรนำพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ใหม่จากลังกามาเผยแผ่ที่พิษณุโลก ซึ่งเป็นเมืองหลวงของสุโขทัยขณะนั้น

นิกายของสงฆ์ในสุโขทัยปรากฏหลักฐานในจารึกหลักที่ 9 พ.ศ. 1849 ว่ามี 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายคามวาสี อยู่ในเมืองหรือใกล้เมือง ฝ่ายอรัญวาสีอยู่นอกเมือง และฝ่ายพระรูปพระโพธิสัตว์ สงฆ์แต่ละฝ่ายมีสังฆราชที่พระมหากษัตริย์แต่งตั้งเป็นผู้ปกครอง

ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงส่งเสริมการศึกษาธรรมและปฏิบัติธรรมให้เป็นแนวเดียวกัน และเห็นได้จากการที่ทรงสร้างพระแท่นมนังคศิลาบาตรไว้กลางดงตาล ซึ่งอยู่ภายในกำแพงเมืองสุโขทัย เพื่อใช้เป็นที่สำหรับพระสงฆ์ขึ้นนั่งแสดงพระธรรมเทศนาในวันพระเป็นประจำ เป็นวันธรรมดาพระองค์จะใช้เป็นที่ประทับว่าราชการและตัดสินคดีความต่างๆ ดังปรากฏข้อความในจารึกหลักที่ 1 ด้านที่ 3 ว่า

...1214 ศกปีมะโรง พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองศรีสัชนาลัย สุโขทัยนี้
ปลูกไม้ตาลนี้ได้ ลิบสี่เข้า จึงให้ช่างฟันขดานหินตั้งหว่างกลางไม้ตาลนี้ วันเดือนดับ
เดือนโคมแปดวัน วันเดือนเต็ม เดือนแปดวัน ฝูงปู่ครู เถร มหาเถร ขึ้นนั่งเหนือขดาน
หินสุทธธรรมแก่อุบาสกฝูงท่วยจำศีล ฝึกวิชาวันสุทธธรรม พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองศรีสั
ชนาลัยขึ้นนั่งเหนือขดานหิน ให้ฝูงท่วยลูกเจ้าลูกขุน ฝูงท่วยถือบ้านถือเมืองคัล...ขดาน
หินนี้ชื่อมนังคศิลาบาตร...

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไทย) พระพุทธศาสนาในอาณาจักรสุโขทัยมีความ
เจริญสูงสุด นอกจากมีพระเถระจากมอญมาเผยแผ่หลักธรรมดังกล่าวแล้ว ทรงส่งพระสงฆ์สุโขทัย
ไปศึกษายังสำนักเรียนของพระสงฆ์มอญที่เมืองนครพิน ซึ่งมีพระอุทุมพรบุปผมาหาโล เป็นเจ้า
สำนัก เป็นสำนักที่มีชื่อเสียงได้รับการยกย่องทั้งด้านการศึกษาและการปฏิบัติ และทรงสร้างวัดให้
พระสงฆ์ที่เรียนจบแล้วกลับมาจำพรรษา ต่อมาทรงส่งพระสงฆ์เหล่านี้ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายัง
เมืองและอาณาจักรใกล้เคียง ทำให้สุโขทัยกลายเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนา วนิกายเถรวาทแบบ
ลังกาที่รับผ่านมาจากมอญ

ในสมัยสุโขทัยวัดเป็นศูนย์รวมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์กลางของ
ชุมชน เป็นแหล่งรวมศิลปวิทยาทุกสาขา และเป็นที่ให้การศึกษารับเด็กชาย

โดยเหตุที่วัดเป็นสถานที่ที่มีความจำเป็นต่อชีวิตของประชาชนสมัยสุโขทัย การสร้าง
วัดและถาวรวัตถุในวัด เช่น โบสถ์ วิหาร พระพุทธรูป พระเจดีย์ จึงถือว่าจะทำให้ได้รับบุญกุศล
อย่างสูง และเป็นที่ยอมรับปฏิบัติกันมากมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

นอกจากนี้ ในสมัยสุโขทัยยังมีการสร้างวัดไว้ในเขตพระราชวังเพื่อใช้เป็นที่ประกอบ
พิธีกรรมสำคัญๆ ทางศาสนา ได้แก่ วัดมหาธาตุ

7.2 ศิลปกรรม

สุโขทัยมีช่างที่ชำนาญ มีผลงานทั้งงดงามเป็นหลักฐานอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งใน
ด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม ซึ่งศิลปกรรมเหล่านี้ได้เป็นมรดกตกทอดมาจนถึง
ปัจจุบัน นับเป็นสมบัติที่มีคุณค่ายิ่ง ที่เราควรจะช่วยกันทำนุบำรุงให้คงอยู่ตลอดไป

7.3 สถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้างในสมัยสุโขทัยมีความงดงามและเป็นแบบอย่างของ
สุโขทัยโดยเฉพาะ แม้ว่าจะได้รับอิทธิพลมาจากที่อื่นบ้าง แต่ก็ได้พัฒนาเพิ่มเติมจนมีลักษณะเฉพาะ
ของตนเอง เช่น เจดีย์

1.) เจดีย์แบบสุโขทัยแท้ เป็นรูปแบบพระเจดีย์ที่เป็นเอกลักษณ์ของสุโขทัย คือ ฐาน
เป็นสี่เหลี่ยม สามชั้น ตั้งซ้อนกันขึ้นไปถึงองค์เจดีย์เหลี่ยม มุมยอดเป็นทรงพุ่มข้าวบิณฑ์หรือดอก
บัวตูม ปรากฏทั่วไปที่เมืองสุโขทัย ศรีสัชนาลัย พิษณุโลก กำแพงเพชร ตาก และเพชรบูรณ์

2.) เจดีย์ทรงกลมแบบลังกา พระเจดีย์แบบนี้ดัดแปลงจากเจดีย์แบบลังกา เป็นพระเจดีย์ทรงกลมที่ส่วนล่างขององค์ระฆังมีลายกลีบบัวประกอบ

3.) เจดีย์แบบศรีวิชัย พระเจดีย์แบบนี้ที่ฐานทำเป็นสี่เหลี่ยมและองค์ระฆังสูง บางองค์มีฐานประดิษฐานพระพุทธรูปด้วย ตอนบนเป็นพระเจดีย์ทรงกลมแบบลังกาและมีเจดีย์องค์เล็กๆประกอบที่มุมทั้งสี่

7.4 ประติมากรรม สมัยสุโขทัยนิยมหล่อพระพุทธรูปโลหะผสมสำริด ซึ่งเป็นศิลปะแบบสุโขทัยมีความงดงาม มีเอกลักษณ์ คือ พระเศษมีรัศมีเป็นเปลว ขมวดพระเศษเล็กน้อย พระพักตร์รูปไข่ พระขนงโค้ง พระนาสิกงุ้ม พระโอษฐ์ยิ้มเล็กน้อย พระอังสะใหญ่ บั้นพระอู่เล็ก ครองจีวรห่มเฉียงชายจีวรยาวลงมาถึงพระนาภีปลายเป็นลายเชี้ยวตะขาบ สร้างเป็นปางต่างๆ เช่น ปางมารวิชัย ประทับสมาธิราบฐานเป็นหน้ากระดานเกลี้ยง

7.5 จิตรกรรม ภาพเขียนในสมัยสุโขทัยมีทั้งภาพลายเส้นและภาพสี มีภาพจำหลักลายเส้นลงในแผ่นหินชนวน เป็นภาพชาดก พบที่วัดศรีชุม เมืองสุโขทัย ส่วนภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นวิวัฒนาการอีกขั้นหนึ่ง สี่ที่ใช้ในการระบายเป็นสีเอกรงค์ ในกลุ่มคำแดง มีการเล่นน้ำหนักอ่อนแก่ เล่นจังหวะสีสวยงาม เช่น ภาพเขียนที่วัดเจดีย์เจ็ดแถว เมืองศรีสัชนาลัย

ตัวอักษร มรดกทางวัฒนธรรมของสุโขทัยที่น่าสนใจยิ่งคือตัวอักษรไทย พ่อขุนรามคำแหงทรงประดิษฐ์ตัวอักษรไทยขึ้นใน พ.ศ. 1826 ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 1 ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ด้านที่ 4 ว่า

...เมื่อก่อนลายสือไทยนี้มีปี 1205 ศก.ก็ไม่แม่น พ่อขุนรามคำแหงหาใครใจในใจ แลได้ลายสือไทยนี้ ลายสือไทยนี้จึงมีเพื่อขุนผู้นี้แล

7.6 วรรณกรรม วรรณกรรมสมัยสุโขทัยเขียนเป็นร้อยแก้ว เรื่องที่สำคัญได้แก่

จารึกหลักที่ 1 ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช จารึกบนแท่งหินสี่เหลี่ยม กล่าวถึงพระราชประวัติพ่อขุนรามคำแหงมหาราชและเรื่องราวของสุโขทัย ศิลาจารึกนี้มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย

ไตรภูมิพระร่วง หรือ เถภูมิกถา เป็นพระราชนิพนธ์ในพระมหาธรรมราชาที่ 1 เป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนา หมายความว่าสอนให้คนยึดมั่นในพระพุทธศาสนาและการทำความดีชี้ให้เห็นเรื่องบาปบุญ นรกสวรรค์ ซึ่งมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมและความเชื่อของคนในสมัยต่อมา วรรณกรรมเรื่องนี้ คัดลอกกันมาหลายต่อหลายทอด ต้นฉบับเดิมอันตรธานสูญหายไปนานแล้ว

7.7 ขนบธรรมเนียมประเพณี

ขนบธรรมเนียมประเพณีของสุโขทัยที่เป็นมรดกตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น ประเพณีการบวช ประเพณีการทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ ประเพณีทอดกฐิน พระราชพิธีวันวิสาขบูชา

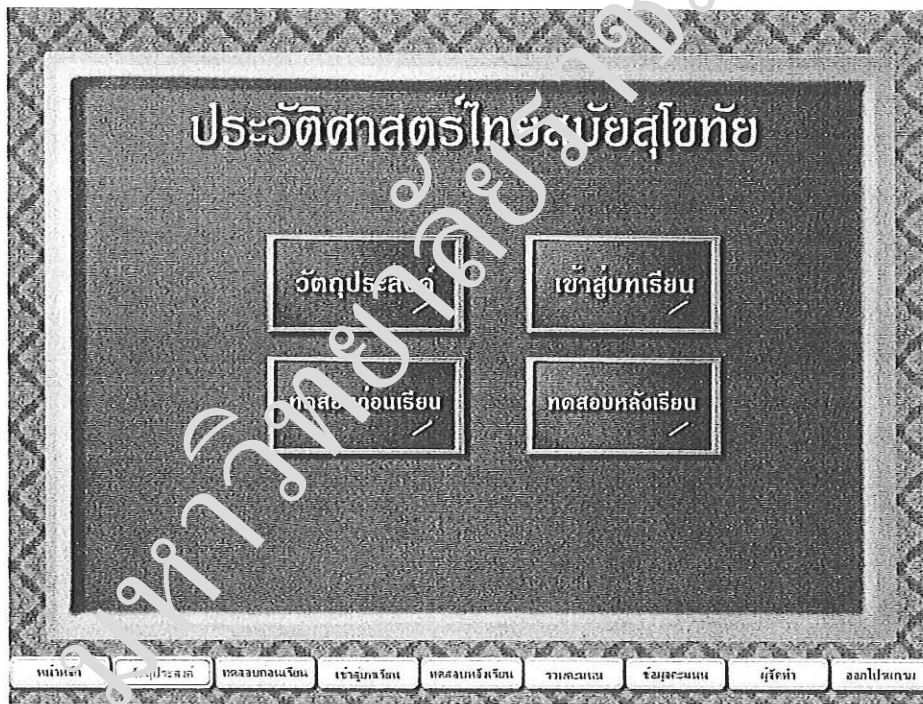
นอกจากนี้ยังมีพระราชพิธีที่รับมาจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เช่น พระราชพิธีราชาภิเษก พระราชพิธีจรดพระนังคัล

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เรื่อง ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสุโขทัย ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1

โดยโปรแกรม แฟรช (Macromedia Flash CS)





ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสุโขทัย

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. บอกหลักฐานประวัติศาสตร์ และอธิบายเกี่ยวกับการสถาปนาอาณาจักรและพระราชกรณียกิจ และความสำพันธ์ระหว่างประเทศของอาณาจักรสุโขทัยได้
2. อธิบายพัฒนาการทางการเมืองการปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และเศรษฐกิจของอาณาจักรสุโขทัยได้
3. อธิบายเกี่ยวกับ สังคม ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทยสมัยสุโขทัยได้
4. อธิบายความสำคัญของอาณาจักรสุโขทัย

หน้าแรก
จุดประสงค์
จุดประสงค์การเรียนรู้
เข้าสู่บทเรียน
ทดสอบก่อนเรียน
บทเรียน
ประเมินผล
ผู้จัดทำ
ออกไปเล่นเกม

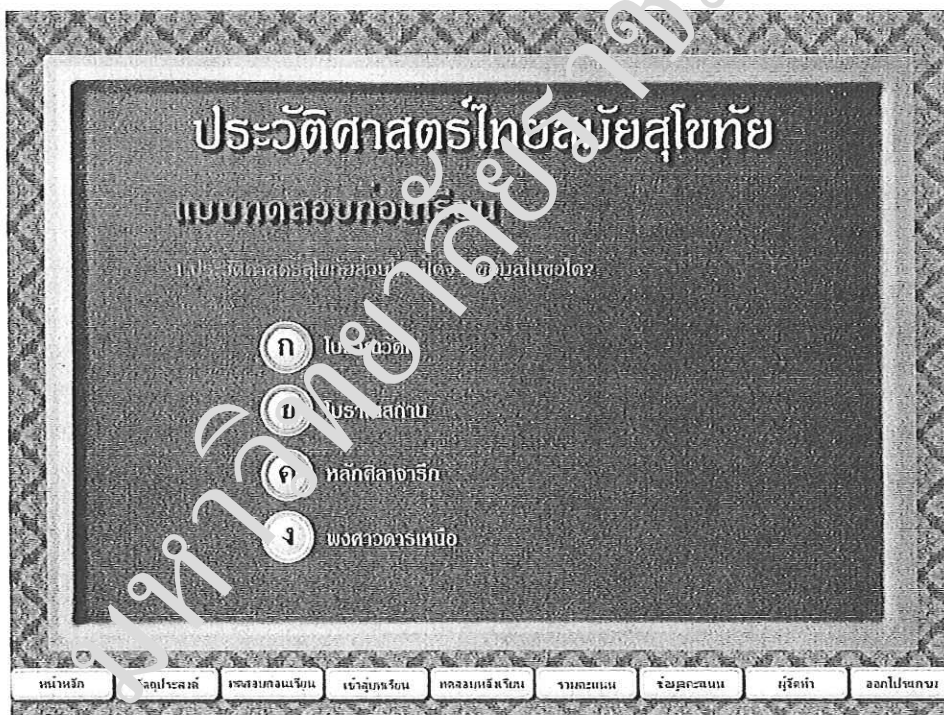
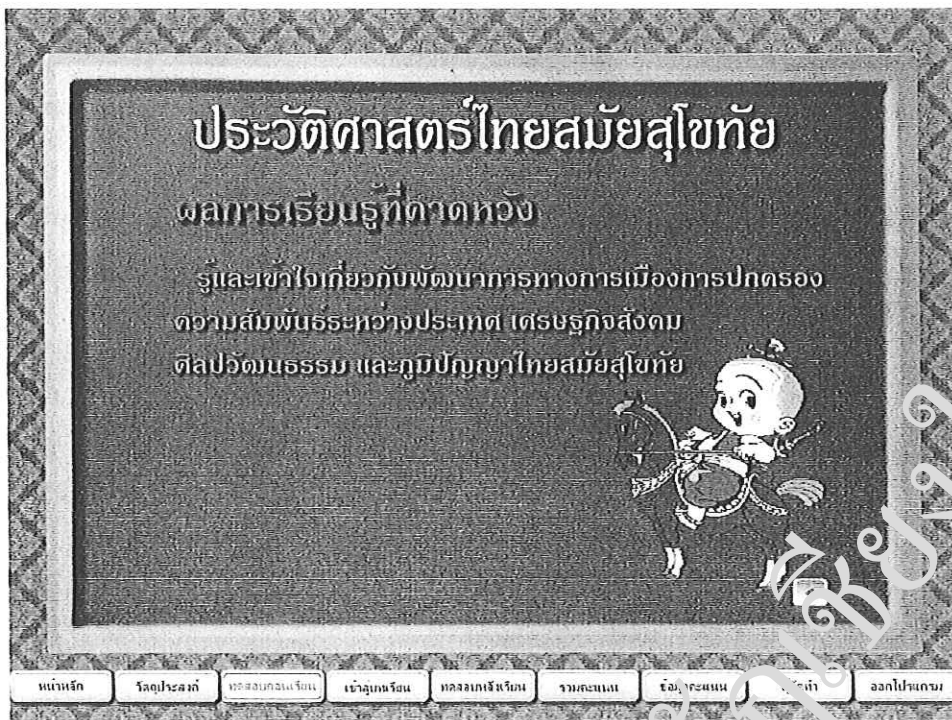
ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสุโขทัย

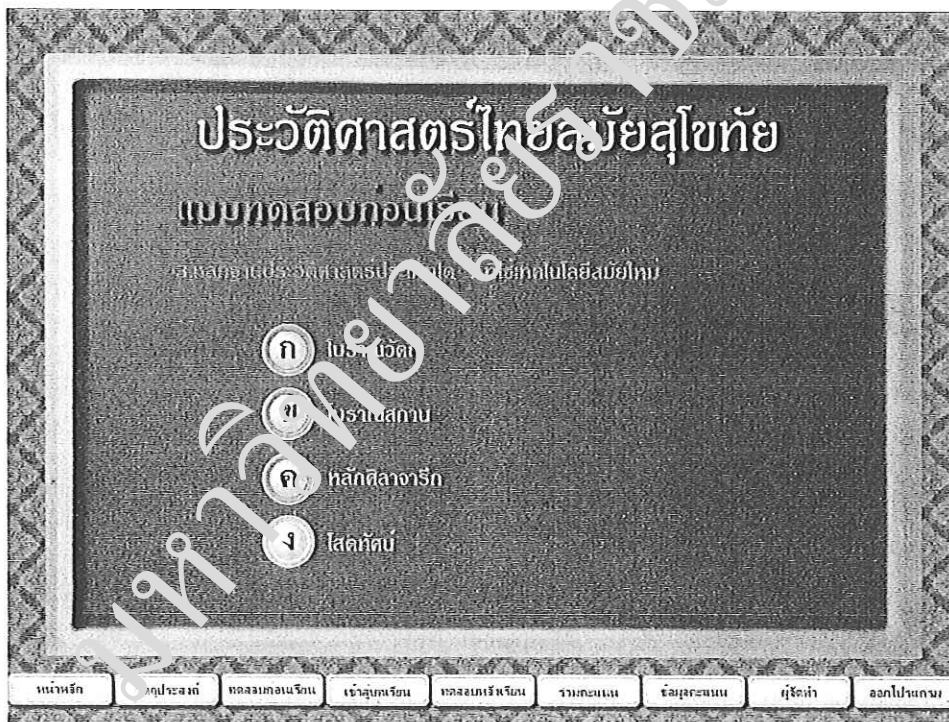
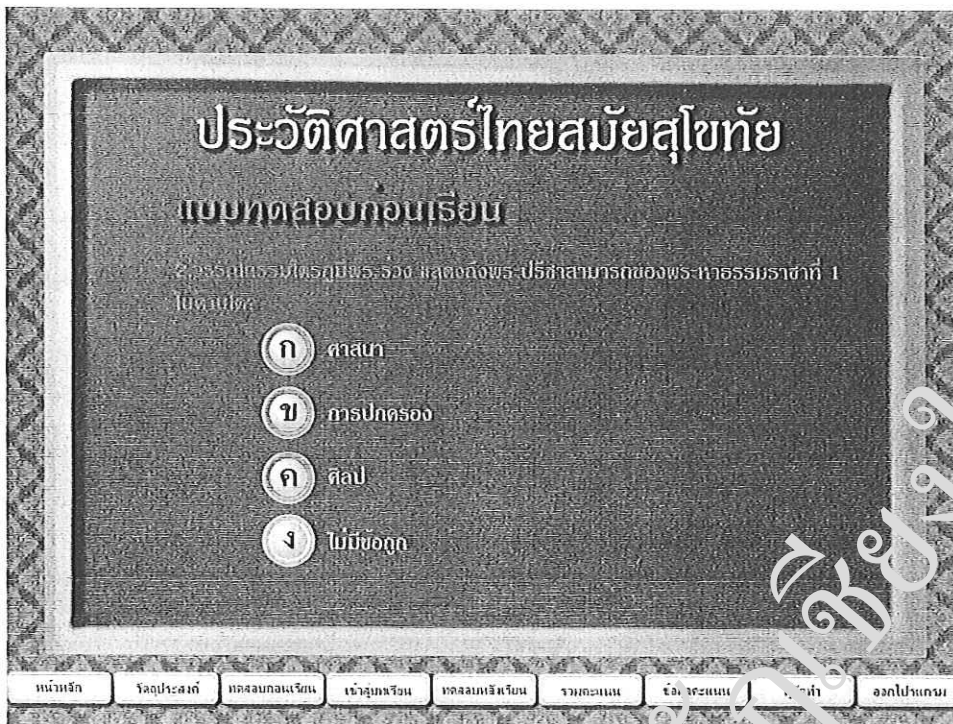
สาระสำคัญ

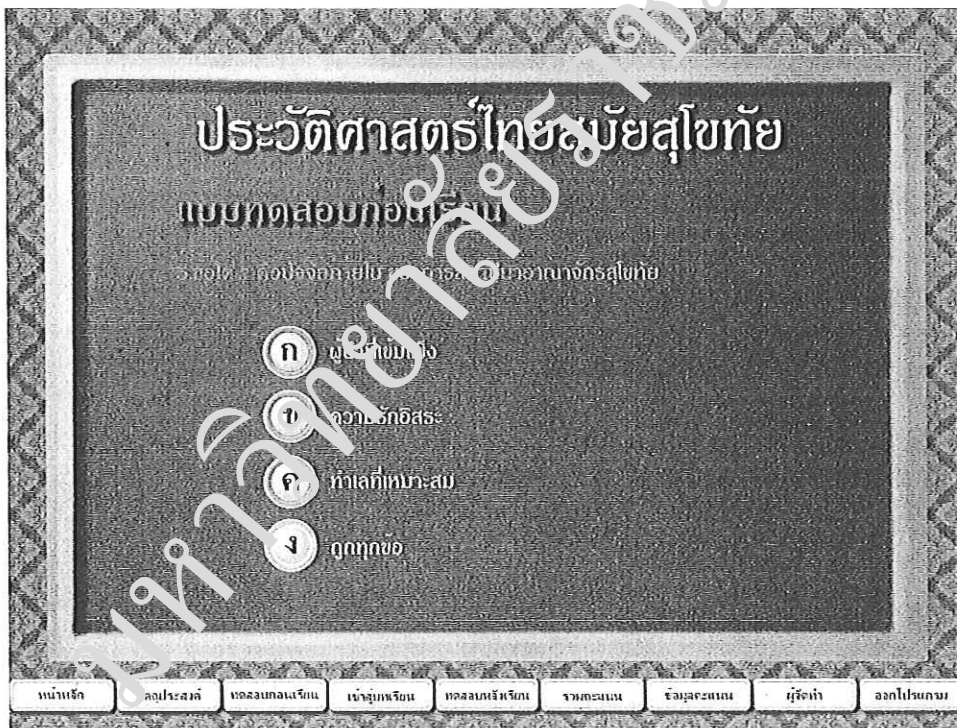
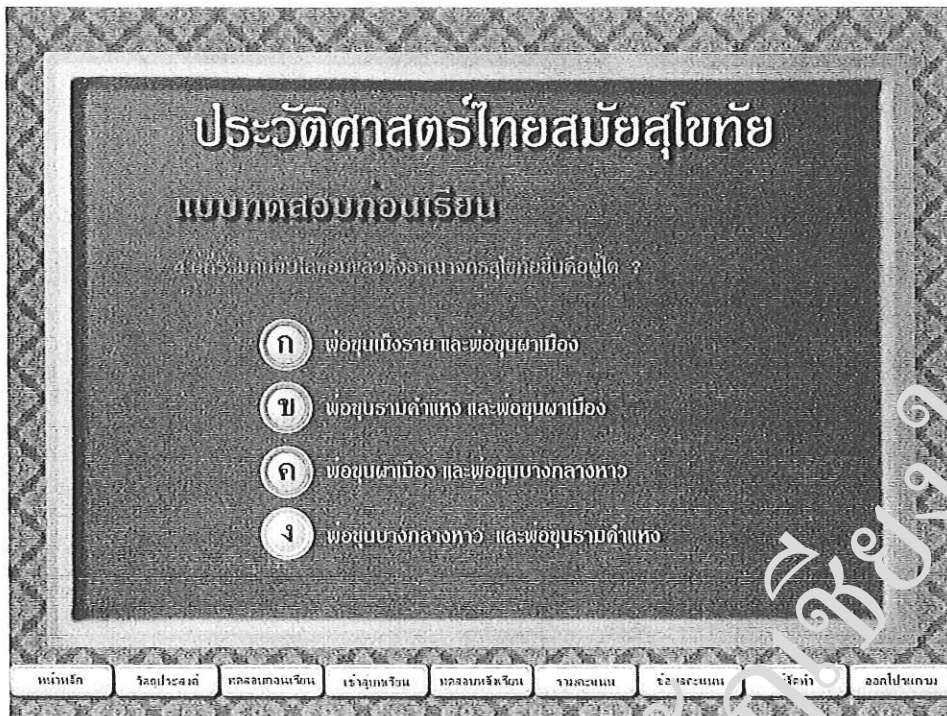
อาณาจักรสุโขทัยเป็นอาณาจักรของคนไทยที่มีความสำคัญมากที่สุด ก่อนที่จะเกิดอาณาจักรอยุธยา

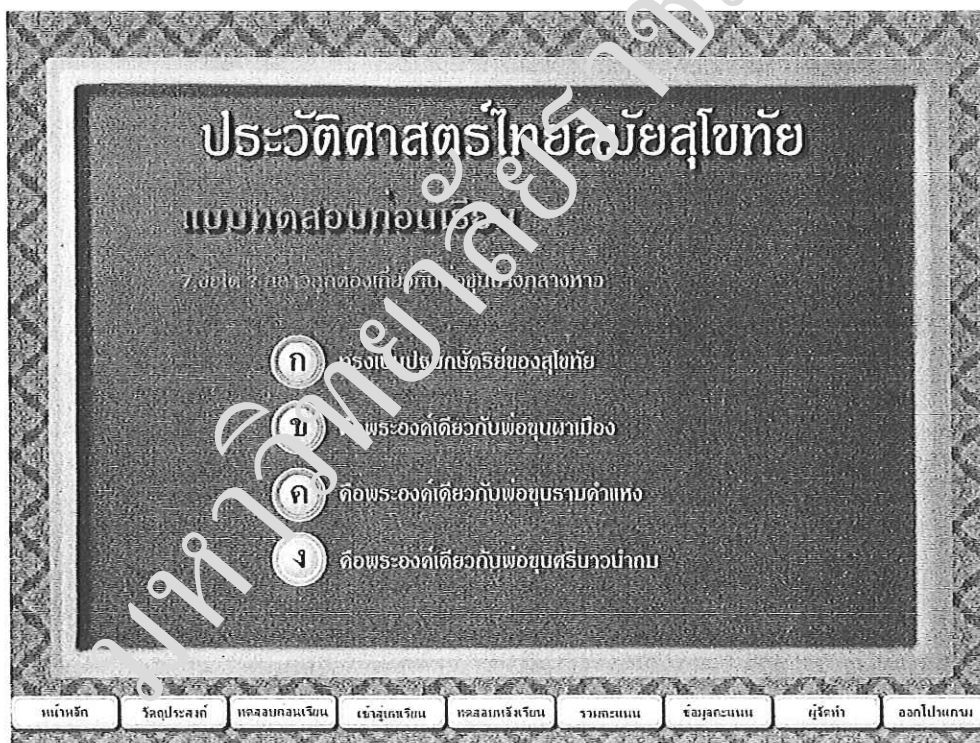
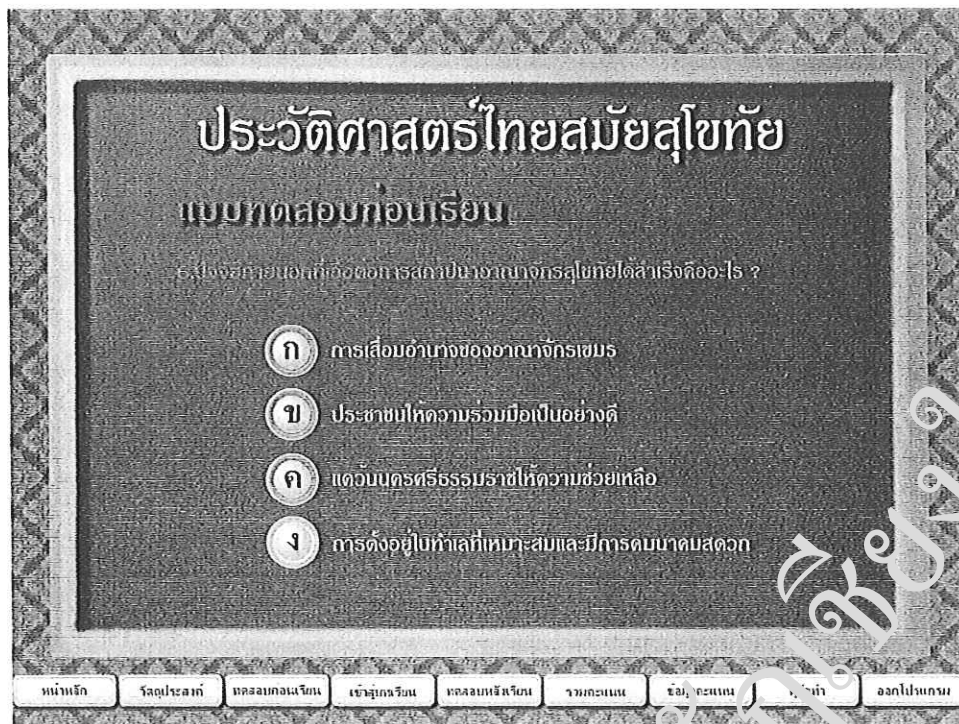


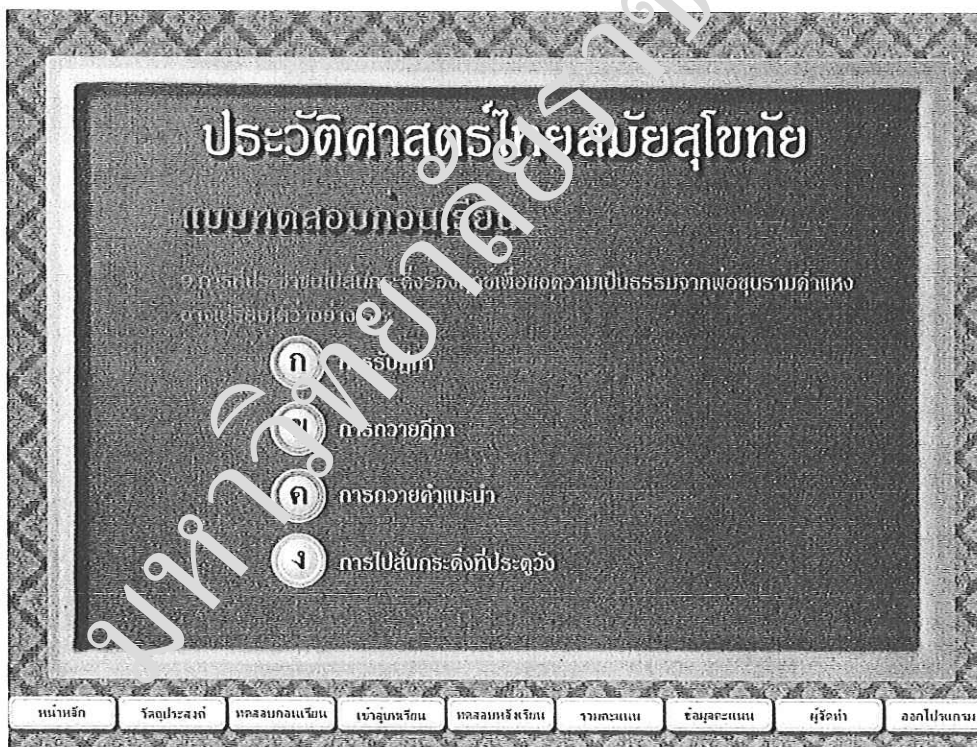
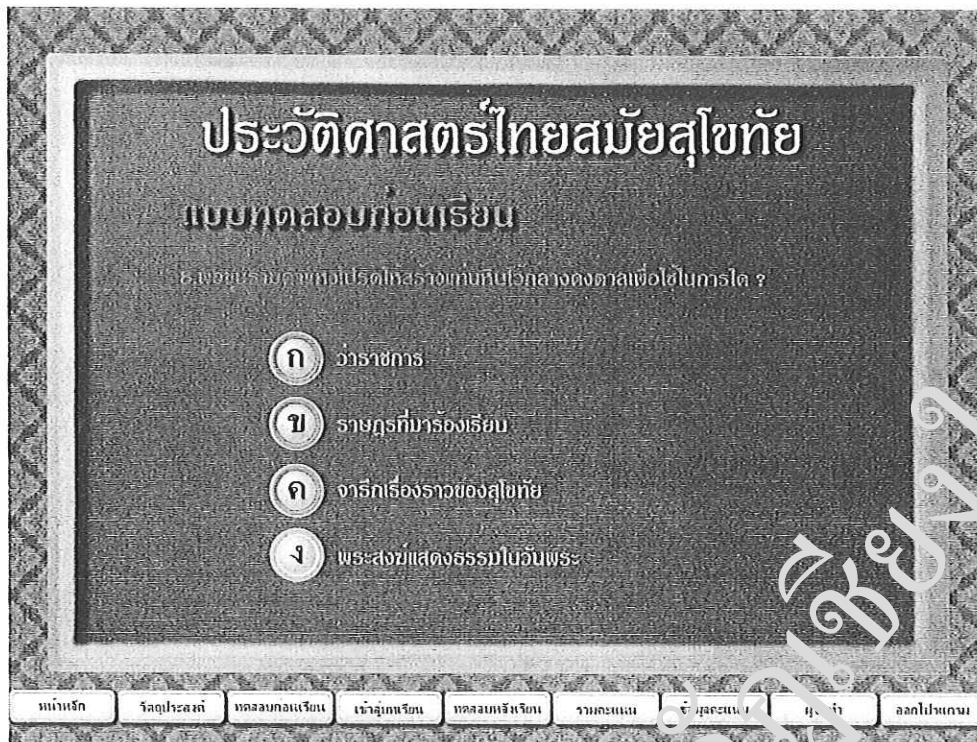
หน้าแรก
จุดประสงค์
จุดประสงค์การเรียนรู้
เข้าสู่บทเรียน
ทดสอบก่อนเรียน
บทเรียน
ประเมินผล
ผู้จัดทำ
ออกไปเล่นเกม











ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสุโขทัย

แบบทดสอบก่อนเรียน

1. จักรพรรดิ 7 พระมหากษัตริย์ราชวงศ์ 1 (สุโขทัย) จักรพรรดิได้ชื่อว่าพระผู้ทรงธรรม

- ☐ ก. เลื่อนไปเป็นพระพุทธรูป
- ☐ ข. เคยผนวชเป็นพระพุทธรูปมาก่อน
- ☐ ค. เคยเสด็จไปศึกษาพระพุทธรูปที่ลังกา
- ☐ ง. ทรงนำศรัทธาธรรมไปพระพุทธรูปมาเป็นหลักในการปกครอง

หน้าหลัก
วัตถุประสงค์
ทดสอบก่อนเรียน
เข้าสู่บทเรียน
ทดสอบหลังเรียน
รวมคะแนน
ประวัติความเป็นมา
ผู้จัดทำ
ออกไปเรียน

ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสุโขทัย

แบบทดสอบก่อนเรียน

1. ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรสุโขทัยกับอยุธยาเกิดขึ้นในรัชสมัยของใคร ?

- ☐ ก. พระมหาธรรมราชาที่ 1
- ☐ ข. พระมหาธรรมราชาที่ 2
- ☐ ค. พระมหาธรรมราชาที่ 3
- ☐ ง. พระมหาธรรมราชาที่ 4

หน้าหลัก
วัตถุประสงค์
ทดสอบก่อนเรียน
เข้าสู่บทเรียน
ทดสอบหลังเรียน
รวมคะแนน
ประวัติความเป็นมา
ผู้จัดทำ
ออกไปเรียน

ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสุโขทัย

แบบทดสอบก่อนเรียน

1.2.อาณาจักรสุโขทัยถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอยุธยาในสมัยใด ?

- ☐ ก. พระเจ้าลิไทย
- ☐ ข. พระมหาธรรมราชาที่ 4
- ☐ ค. พระบรมราชาธิราชที่ 1
- ☐ ง. สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1

หน้าหลัก
วัตถุประสงค์
ทดสอบก่อนเรียน
เข้าสู่บทเรียน
ทดสอบหลังเรียน
รวมคะแนน
ข้อสอบแบบ
ผู้จัดทำ
ออกไปเล่นเกม

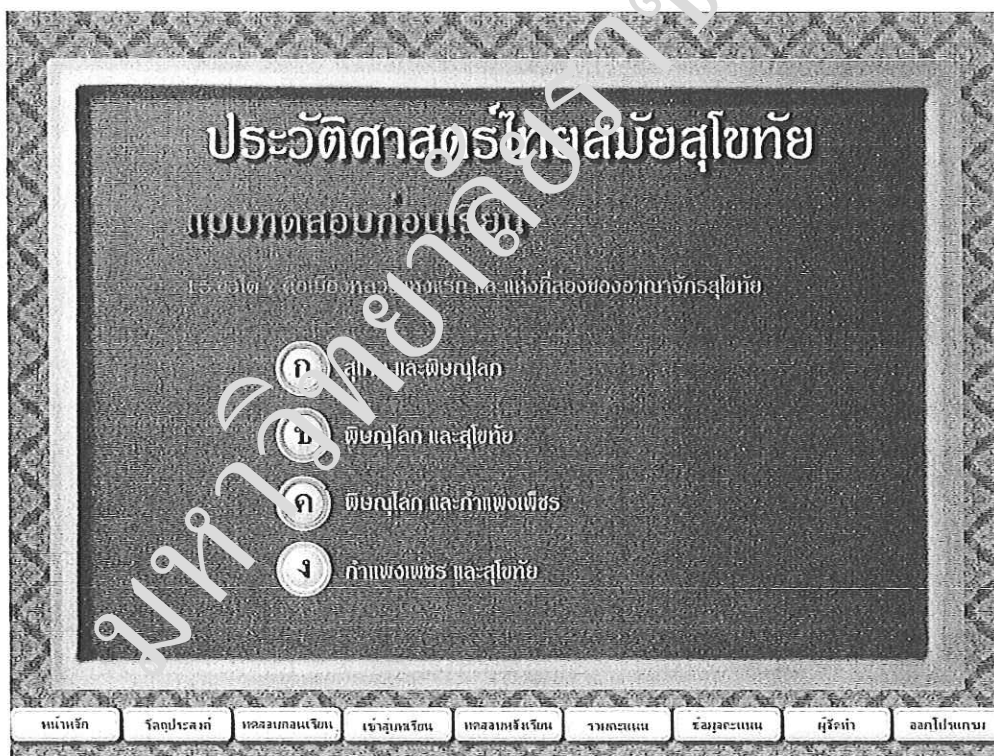
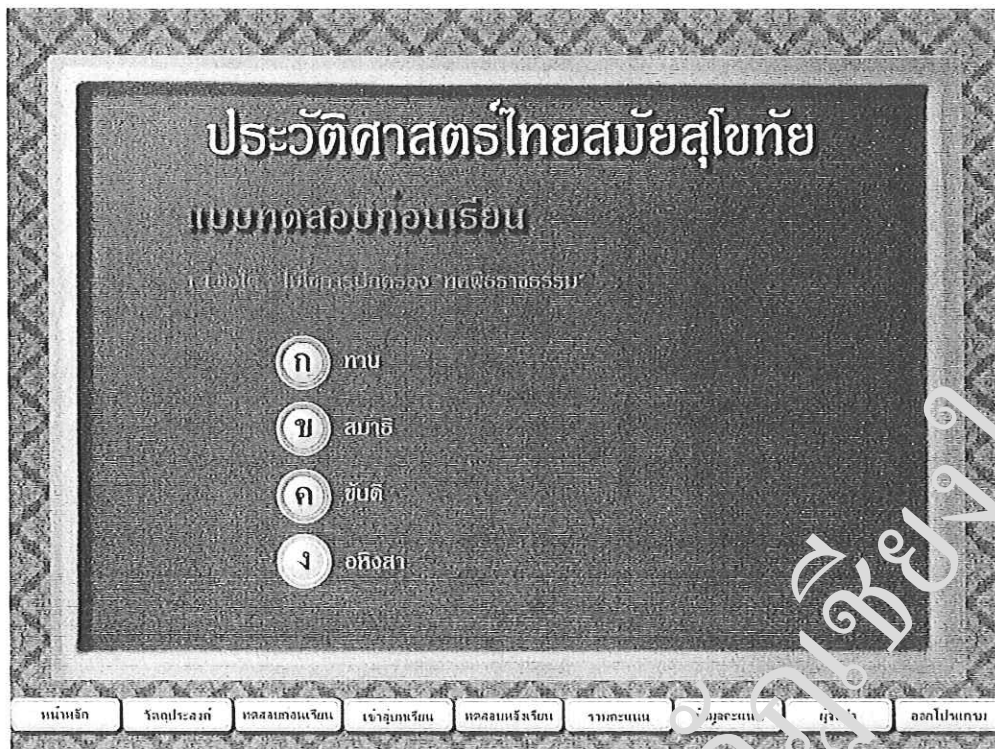
ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสุโขทัย

แบบทดสอบก่อนเรียน

1.3.พระบรมเชษฐาธิราชทรง

- ☐ ก. ปกครองแบบกษัตริย์เป็นสมมุติเทพ
- ☐ ข. การปกครองที่กษัตริย์เปรียบเสมือนพ่อ
- ☐ ค. การปกครองที่กษัตริย์มีอำนาจเด็ดขาด
- ☐ ง. การปกครองที่กษัตริย์ทรงใช้ธรรมะเป็นหลักปกครอง

หน้าหลัก
วัตถุประสงค์
ทดสอบก่อนเรียน
เข้าสู่บทเรียน
ทดสอบหลังเรียน
รวมคะแนน
ข้อสอบแบบ
ผู้จัดทำ
ออกไปเล่นเกม



ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสุโขทัย

แบบทดสอบก่อนเรียน

16. ผู้ใดเป็นพ่อหลวงของลูกหลานทองดีใคร ?

- ☐ ก. ขุนนางผู้ใหญ่
- ☐ ข. พระมหากษัตริย์
- ☐ ค. เจ้านายที่เป็นคหบดีในเมือง
- ☐ ง. ไตรสุทหรือพระราชวงศ์ชั้นสูง

หน้าหลัก
วัตถุประสงค์
ทดสอบก่อนเรียน
เข้าสู่บทเรียน
ทดสอบหลังเรียน
รายงานผล
แจ้งผู้ดูแลระบบ
ผู้จัดทำ
ออกไปเล่นเกม

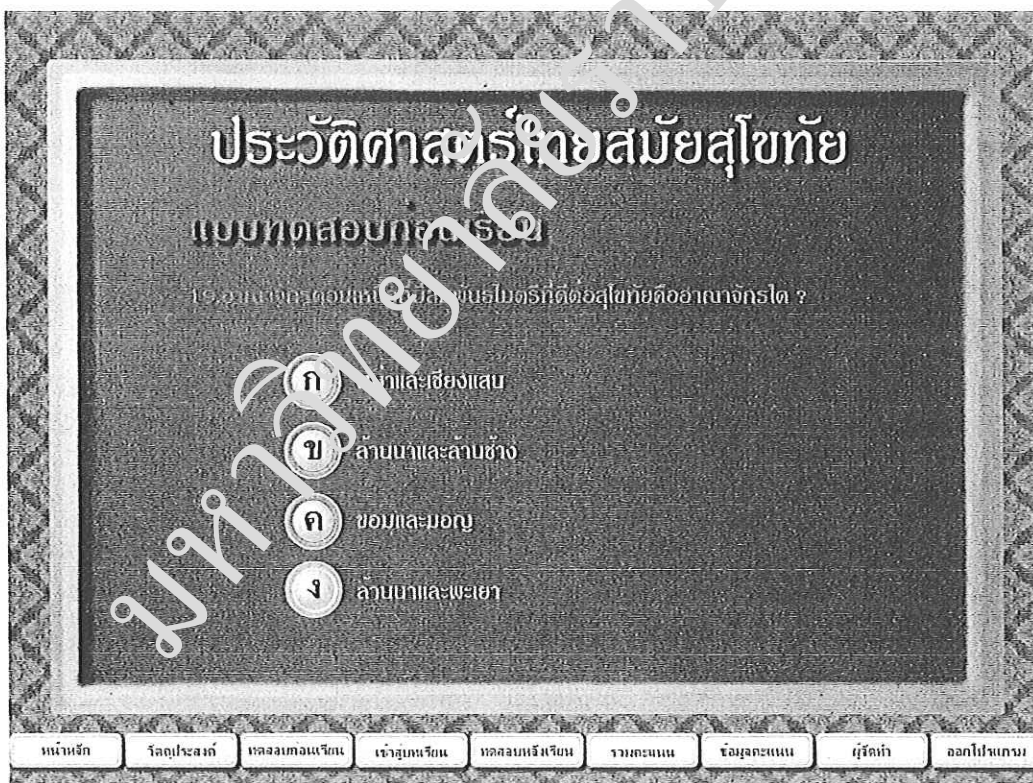
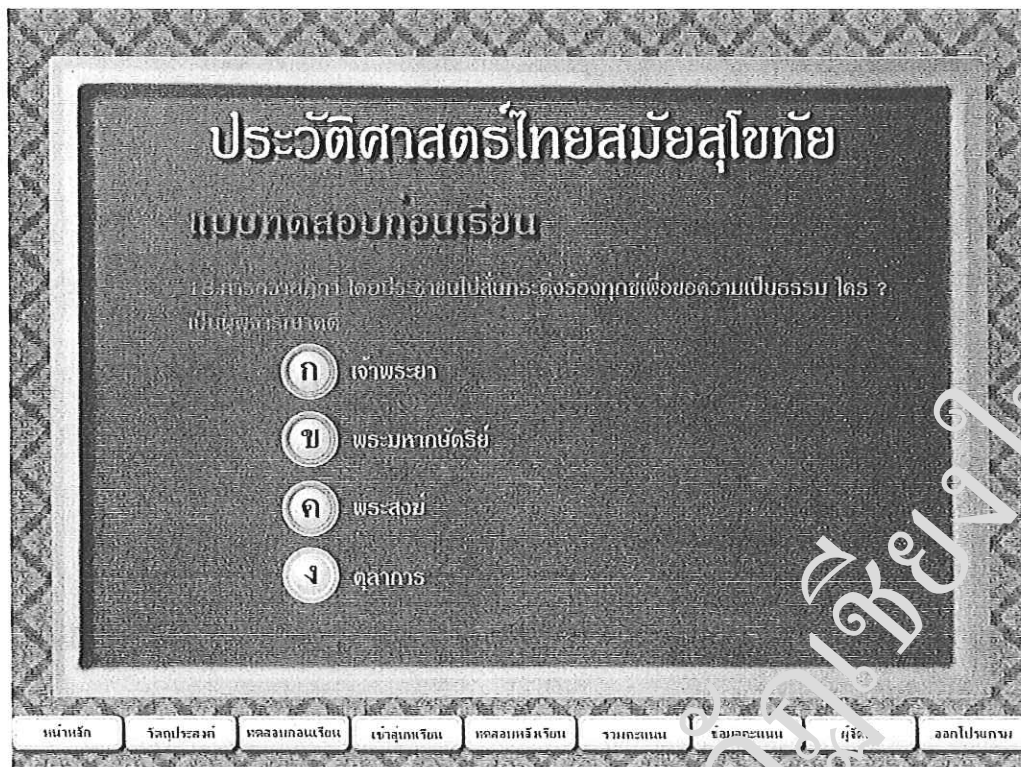
ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสุโขทัย

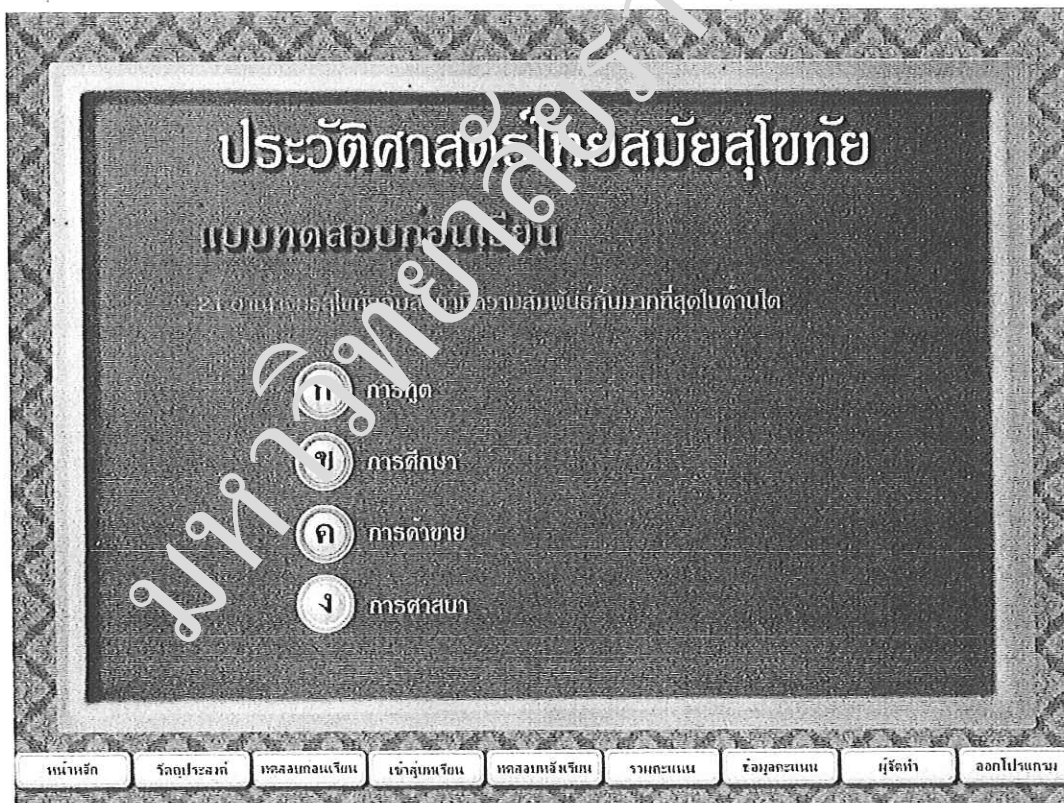
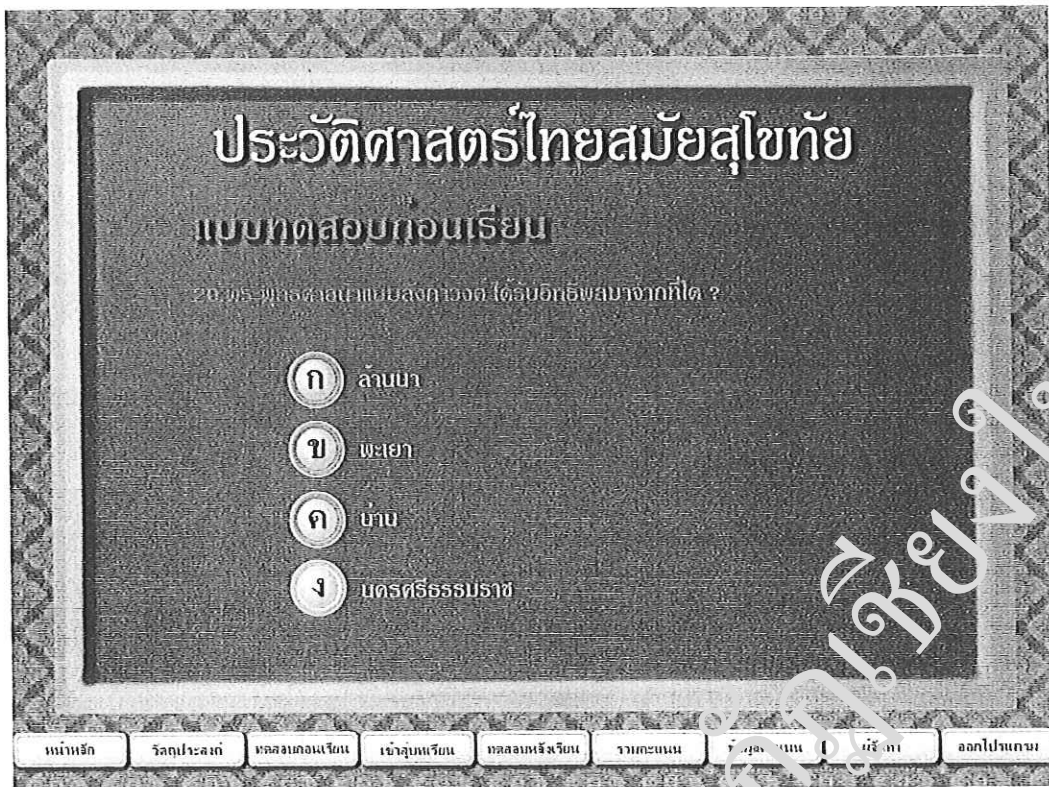
แบบทดสอบก่อนเรียน

17. ใครเป็นคนทำลูกกลอนเป็นรูปไดโนเสาร์ สมมติว่าทายว่า เทยาริอบพ่อเชื้อเลือดกำบับ
อโระอ ลุงมียอฮอเอ 100 ฟอง 10 ป้าหมากป่าเพลพ่อเชื้อมัน ไข่แก่ลูกมันล้น... คือ ?

- ☐ ก. ลูกกลอนยาวด้วยมรดก
- ☐ ข. ลูกกลอนลายลักษณะโลง
- ☐ ค. การร้องทุกข์
- ☐ ง. ไม่มีข้อใดถูก

หน้าหลัก
วัตถุประสงค์
ทดสอบก่อนเรียน
เข้าสู่บทเรียน
ทดสอบหลังเรียน
รายงานผล
แจ้งผู้ดูแลระบบ
ผู้จัดทำ
ออกไปเล่นเกม





ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสุโขทัย

แบบทดสอบก่อนเรียน

22. อะไรเป็นจุดเด่นของสุโขทัยกับจีน ทำให้สุโขทัยได้ผลประโยชน์ด้านใด ? มากที่สุด

- ☐ ก. การค้า
- ☐ ข. การเมือง
- ☐ ค. ด้านสังคม
- ☐ ง. ด้านศาสนา

หน้าหลัก
วัตถุประสงค์
ทดสอบก่อนเรียน
เข้าสู่บทเรียน
ทดสอบหลังเรียน
รวมคะแนน
ข้อมูลคะแนน
ผู้จัดทำ
ออกไปเล่นเกม

ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสุโขทัย

แบบทดสอบหลังเรียน

23. อะไรเป็นผลของสุโขทัยกับจีนคืออะไร ?

- ☐ ก. จำหน่าย เลี้ยงสัตว์
- ☐ ข. หัตถกรรม จำหน่าย
- ☐ ค. เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์
- ☐ ง. เพาะปลูก หัตถกรรม

หน้าหลัก
วัตถุประสงค์
ทดสอบก่อนเรียน
เข้าสู่บทเรียน
ทดสอบหลังเรียน
รวมคะแนน
ข้อมูลคะแนน
ผู้จัดทำ
ออกไปเล่นเกม

ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสุโขทัย

แบบทดสอบก่อนเรียน

21. เจ้าเมืองบางกอบไชยไพร่ผู้ทาง ข้อความนี้เกี่ยวข้องกับอาชีพค้าขายอย่างไร ?
ในสมัยสุโขทัย

- ก. ผู้มีอาชีพค้าขายมีรายได้ไม่ต้องเสียภาษี
- ข. ผู้มีอาชีพค้าขายมีรายได้ต้องเสียภาษีบางส่วน
- ค. ผู้มีอาชีพค้าขายต้องเสียภาษีให้ทางราชการทุกคน
- ง. ผู้มีอาชีพค้าขายต้องเสียภาษีให้ทางราชการเป็นกอบ ำ

หน้าหลัก

วัตถุประสงค์

ทดสอบก่อนเรียน

เข้าสู่บทเรียน

ทดสอบหลังเรียน

รวมคะแนน

ข้อมูลคะแนน

ผู้จัดทำ

ออกไปเล่นเกม

ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสุโขทัย

แบบทดสอบหลังเรียน

22. อันดับใด 7 ในสมัยสุโขทัย ขานสงวนเป็นพลเรือนแต่ยามศึกสงครามจะต้องเป็นทหาร

- ก. พระ
- ข. เจ้านาย
- ค. ทาส
- ง. พระสงฆ์

หน้าหลัก

วัตถุประสงค์

ทดสอบก่อนเรียน

เข้าสู่บทเรียน

ทดสอบหลังเรียน

รวมคะแนน

ข้อมูลคะแนน

ผู้จัดทำ

ออกไปเล่นเกม